

ASPECTE ALE PREZENȚEI MONEDELOR GETO-DACICE ÎN TERITORIUL PONTIC PRIN PRISMA NOILOR DESCOPERIRI¹

Gabriel TALMAȚCHI

Cuvinte cheie: Dobrogea, numismatică, monede geto-dacice, perioada preromană.

Key words: Dobruja, numismatics, gethian-dacien coins, Preroman period.

Istoria politică și militară a teritoriului istro-pontic specifică întregii perioade preromane este marcată de numeroase evenimente care au influențat în mod direct viața și activitatea comunităților umane, fie autohtoni, fie coloniști greci. Dacă la început, din diferite cauze, coloniștii grecii au avut un puternic ascendent economic și politic asupra localnicilor, în ultimele trei decenii ale secolului I a. Chr., situația s-a inversat. Dar, cu puține excepții, cele două comunități au avut o evoluție caracterizată prin coabitare și colaborare, din punct de vedere economico-comercial și militar, făcând față realităților specifice cadrului istorico-militar din diferite secvențe cronologice.

Anterior venirii coloniștilor milesieni, pe coasta de vest a Pontului Euxin și în interiorul teritoriului istro-pontic, este atestată prezența unor importante elemente locale. Acestea aparțineau spațiului de difuziune a aspectului cultural de tip Babadag III². Din cauze considerate până în prezent ca indefinite, asistăm la dispariția acestui aspect, în mod violent, cândva în prima jumătate a secolului al VII-lea a. Chr.³ (și așa cum s-a subliniat deja nu există o legătură sau un raport direct între dispariția sa și venirea coloniștilor⁴), și la apariția, mai ales de-a lungul Dunării, a unor orizonturi culturale locale ce aparțin Hallstattului târziu, de tip Ferigile Sud - Bârsești I⁵. Acesta, pentru Dobrogea, a deținut o particularitate remarcabilă, definită de existența a trei componente culturale și

---

¹ O parte dintre aceste noi descoperiri monetare au fost comunicate la „Al XXV-lea Simpozion Național de Numismatică”, 29-31 mai 2008, Alexandria.

² MORINTZ 1964, p. 101-118; MORINTZ 1984, p. 39-71; IRIMIA 1993, p. 156.

³ SIMION 1976, p. 143; ALEXANDRESCU, MORINTZ 1982, p. 42-55.

⁴ COJA 1972, p. 34; AVRAM 2003, p. 280; AVRAM 2006, p. 59.

⁵ IRIMIA 1993, p. 157.

anume locală, grecească și scitică⁶. Astfel s-ar putea descrie, conform datelor actuale, momentul contactului dintre comunitatea autohtonă și coloniștii greci. Pentru o perioadă de timp semnificativă, puterea politică, economică și militară a autohtonilor a fost limitată, înlesnind activitatea complexă de colonizare a coastei litorale dobrogene și a zonelor de interes aflate în imediata apropiere. Civilizația populației getice din teritoriul dobrogean s-a manifestat în mod constant, în cea de a doua epocă a fierului, ca o prezență semnificativă, atât în mediul grecesc în relația dintre *polis* și *chora*), cât și în cel autohton (așezări, fortificații etc.)⁷. Pot fi amintite în acest sens câteva așezări importante locale cum sunt cele de la Adâncata (com. Alimanu, jud. Constanța), Izvoarele (com. Lipnița, jud. Constanța), Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța), Hârșova (jud. Constanța), Aegyssus (Tulcea, jud. Tulcea), Murighiol (jud. Tulcea) etc., unele probabil chiar emporii⁸. Ulterior, în epoca elenistică, cu precădere în secolele II-I a. Chr., situația coloniilor de pe litoralul occidental al Mării Negre a fost adesea precară; viața economică se dovedește dificilă într-o perioadă tulbură din punct de vedere politic și militar, marcată uneori și de o stare de încordare internă⁹. La Histria cunoaștem preocupările și încercările repetate de eliminare a numeroșilor atacatori ce jefuiau resursele din teritoriu¹⁰. Totodată, implicarea din punct de vedere economic și comercial a Egiptului lagid pe piața grânelor ca producător și exportator a dus la apariția unui puternic concurent cu efecte directe asupra comerțului cetăților vest-pontice¹¹. Pe de altă parte, în această perioadă, populația autohtonă reușește să atingă o treaptă de organizare socio-politică suficient de avansată pentru a ajunge să dețină o forță militară; în schimbul unor consistente subsidii, se erijează ca protectoare a coloniilor grecești. Astfel este capabilă, și din punct de vedere economic, să-și susțină ascendenul în zonă¹². Formarea și desăvârșirea civilizației celei de a doua epoci a fierului în sânul comunităților getice a dus la o stare de lucruri favorabilă privind politica internă și externă, structura economică, socială și militară. Comerțul începe să fie practicat pe spații foarte mari, cu implicații directe asupra circulației și prezenței diferitelor produse (de uz casnic, podoabe, materiale de vestimentație militară etc.) grecești, italice și vest-balcanice¹³. Fenomenul amplu de cristalizare a aristocrației militare a dat naștere la posibilitatea creării de formațiuni unionale tribale, așa cum sunt cele cunoscute în Dobrogea, în nordul Moldovei și sudul Olteniei, începând cu secolul al IV-lea a. Chr.¹⁴ Ele beneficiau de „capitale” administrative (reședințe-cetăți), de suprafețe variabile, ce se constituiau la nevoie și în locuri de refugiu¹⁵. Au rămas posterității, prin rolul lor de proteguitori pentru cetățile vest-pontice, unii șefi geți

⁶ BERCIU 1966, p. 259; SIMION 1989, p. 220-221; BUZOIANU 2001, p. 191.

⁷ IRIMIA 1989, p. 94-114.

⁸ IRIMIA 2006/b, p. 242-250; IRIMIA 2007, p. 141-147, 150-152, 154-156, 159-161, 173-178.

⁹ CONDURACHI *et alii* 1954, p. 44-45; PIPPIDI 1967, p. 275-276.

¹⁰ PIPPIDI 1998, p. 84, n. 46.

¹¹ PIPPIDI 1967, p. 42; BRUJAKO 1997, p. 75.

¹² PIPPIDI 1966, p. 763-770.

¹³ DUMITRESCU, VULPE 1988, p. 98.

¹⁴ TURCU 1979, p. 32.

¹⁵ DUMITRESCU, VULPE 1988, p. 98.

(basilei), probabil nord-dunăreni sau nord-dobrogeni, ca Zalmodegikos¹⁶ (la Histria) și Rhemaxos (la Histria și în alte orașe grecești contra tracilor conduși de căpetenia Zoltes)¹⁷; raportul de forțe în noul context este favorabil triburilor locale, practicându-se în mod curent plata de către cetăți pentru protecție a unor *χρῦσοι*. Ilustrativ în acest sens este decretul în onoarea lui Agathocles al lui Antiphilos, datat, probabil, la limita secolelor III-II a. Chr (sau cca. 200 a. Chr.)¹⁸.

O componentă importantă a relațiilor greco-autohtone în Dobrogea a constituit-o moneda. În evoluția societății autohtone din a doua jumătate a mileniului I a. Chr. pot fi urmărite transformările survenite în diferite etape de dezvoltare ale culturii sale materiale și spirituale, modul de organizare și de manifestare pentru fiecare din etapele parcurse și deosebirile existente de la o microzonă la alta. Modificările petrecute pe parcurs în organizarea ei socială și economică au permis o dezvoltare semnificativă a societății autohtone creând, și pe fondul influenței grecești, posibilitatea utilizării monedei venită din atelierele monetare coloniale. Problema relațiilor apărute între diversele orașe grecești, atât pentru perioada clasică, cât și pentru cea elenistică este complexă, dar moneda, în anumite condiții poate să concure la înțelegerea diferitelor aspecte specifice comunităților autohtone. Nu sunt cercetate universuri economice diferențiate, ci poate doar unele diferențe apărute în mecanismele schimbului pe fondul unei inițiale infrastructuri arhaice, moneda străină apărând pe fondul dezvoltării producției și a schimbului. Comerțul se constituie într-un perfect liant pentru diferite arii geografice, creând spații de rezonanță în sisteme economice robuste dar și simple.

*

Începem prezentarea noilor descoperiri din categoria monedelor geto-dacice cu tezaurele care ne pot oferi numeroase indicii privind cronologia unor tipuri monetare. Primul analizat este găsit în anul 2006, în raza localității Somova (com. Somova, jud. Tulcea), în apropierea punctului „La batace”, unde sunt atestate o așezare și o necropolă datând din perioada Latène¹⁹. Din zonă, prin perieghază, au fost descoperite cantități importante de fragmente ceramice cenușii, unele cu motive decorative sub forma brăului alveolat și al butonilor, lucrate la roată sau la mână. După informațiile existente în bibliografia de specialitate existau și câteva fragmente ceramice de epocă romană²⁰. Nu departe de acest punct, dar de data aceasta într-un defileu îngust, de o parte și de alta a sa fiind dealurile numite „Cortel” și „Vărăriei”, spre nord, în punctul „La Izvor”, a fost descoperită o cantitate impresionantă de fragmente ceramice de culoare roșie (elenistică) și multe găhuri de amfore de factură greacă (Thasos și Cnidos)²¹. Cele două

¹⁶ PIPPIDI 1963b, p. 150.

¹⁷ PIPPIDI 1963a, p. 91-98; RUSSU 1964, p. 123-138; PIPPIDI, BERCIU 1965, p. 229; PIPPIDI 1967, p. 167-221; TURCU 1979, p. 24-25; BABEȘ 2001, p. 504-505.

¹⁸ PIPPIDI 1963b, p. 141-142 și 150.

¹⁹ LMI III, p. 2281, nr. 405-406.

²⁰ Despre descoperirile de aici vezi la ȘTEFAN 1954, p. 37; PIPPIDI, BERCIU 1965, p. 128.

²¹ ȘTEFAN 1954, p. 38; PIPPIDI, BERCIU 1965, p. 128.

descoperiri sunt considerate ca fiind complementare (primul punct ar indica o așezare iar cel de al doilea un târg comercial)²². Respectivul tezaur a fost descoperit la intrarea într-o peșteră²³ și era compus din „câteva zeci de monede de argint geto-dacice”²⁴. Au fost identificate 24 de monede din *tipul Vârteju - București*, 13 monede din *tipul Inotești - Răcoasa*, 16 exemplare din *tipul Măcin* și trei piese de argint din *tipul Moskon* (două drahme și o jumătate de drahmă). În total au fost repertoriate 56 de piese de argint din tipurile amintite²⁵.

*

CATALOGUL DEPOZITULUI DESCOPERIT LA SOMOVA ÎN ANUL 2006²⁶

Emisiuni monetare geto-dacice din nordul Dunării

Tip monetar VÂRTEJU – BUCUREȘTI

1-24. AR.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar (la noi nelizibil), fruntea lată, ochiul și gura sunt reprezentate fiecare printr-o globulă, bărbia prin două globule (în total patru); părul este redat sub forma unor linii înclinate spre partea stângă; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, de la care, în partea stângă pornesc alte linii (trei); în partea stângă jos apare un alt oval (?) și alte trei linii descendente în unghi ascuțit.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga cu detalii iconografice extreme de schematizate; călărețul apare sub forma a trei globule așezate aproximativ în formă de triunghi deasupra calului, cu vârful în sus; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este de forma unui cârlig în partea sa finală, botul proeminent (în formă de cioc de pasăre?); picioarele sunt sub forma a două linii frânte și prezintă globule în zona

²² ȘTEFAN 1954, p. 38-39.

²³ În cadrul verificărilor preliminare am fost sceptici privind localizarea respectivei descoperiri având în vedere menționarea unei peșteri tocmai în partea de nord a teritoriului dobrogean, pornind de la structura rocilor componente ale Munților Hercinici. Dar, în urma unei discuții privind această descoperire de la Somova cu șeful Cabinetului Numismatic și al Tezaurului Muzeului Național de Istorie a României, dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, ni s-a confirmat existența unei peșteri în apropierea localității, unica astfel de formațiune cunoscută pentru întreaga zonă de nord a teritoriului dobrogean. Îi mulțumim și pe această cale pentru informațiile oferite privind zona de la Somova și despre foarte întinsa așezare getică cunoscută aici.

²⁴ Aceasta a fost prima semnalare verbală a respectivei descoperiri.

²⁵ Ulterior am aflat că întreg depozitul a fost împrăștiat pe piața „spontană” a anticarilor bucureșteni.

²⁶ Am reușit să facem doar o identificare primară, mai precis de selectare a monedelor pe tipuri și de extras câteva observații într-un interval foarte scurt de timp. Singurele piese la care am putut stabili detaliile tehnice sunt cele din *tipul Moskon*.

încheieturilor și a copitelor.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 216, nr. 1, tip general.

Stare de conservare foarte bună (existau și un număr redus – 3 sau 4 exemplare acoperite doar cu o foiță de argint).

Tip monetar INOTEȘTI – RĂCOASA

1-13. AR.

Av: Capul masculin (probabil Zeus) orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar, fruntea lată, ochiul, gura și bărbia sunt reprezentate fiecare de câte o globulă (în total trei), părul este redat sub forma a șase linii fie oblice, fie paralele; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, neregulat; adăugăm prezența unei rozete compuse din cinci sau șapte globule.

Rv: Imaginea unui cal, văzut din profil, care se deplasează la pas spre stânga, cu detalii iconografice extreme de schematizate; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este arcuită și are un snop de fire neregulate în capăt, cap rectangular și picioare sub forma liniilor frânte dar groase, prezentând globule în zona încheieturilor și a copitelor; deasupra calului literele M barat însoțit sub burta calului sau sub picioare de același simbol sau literele T, respectiv N; cerc perlat.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 248, tip general, nr. 1.

Stare de conservare bună (existau și un număr redus – 2 sau 3 exemplare acoperite doar cu o foiță de argint).

Emisiuni monetare geto-dacice dobrogene

Tip monetar MOSKON

1. AR (didrahmă); 12 h; 7, 96 g ; 25 x 23, 8 mm.

Av: Cap masculin cu trăsături tinere, văzut din profil și orientat spre dreapta. Prezintă plete pe ceafă, buzele sunt redată schematic prin două mici globule, iar barba și fruntea sunt puternic reliefate; de o parte și de alta a capului apar două cerculețe realizate în relief care au fost considerate ca semnificând o diademă²⁷.

Rv: Cal și călăreț deplasându-se la pas, văzuți din profil, orientați spre stânga; calul are în loc de coamă și bot mici globule; fața călărețului este decorată cu barbă; sub cal apare monograma AY (în ligatură). Legenda cuprinde titulatura și numele: ΒΑΣΙΛΕΥΣ (în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului)/ΜΟΣΚΟΝΟΣ (în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 181.

Stare de conservare foarte bună.

2. AR (didrahmă); 12 h; 8, 10 g; 25 x 24,6 mm.

Av: Cap masculin cu trăsături tinere, văzut din profil și orientat spre

²⁷ PREDA 1964, p. 402.

dreapta. Prezintă plete pe ceafă, buzele sunt redată schematic prin două mici globule, iar barba și fruntea sunt puternic reliefate; de o parte și de alta a capului apar două cerculețe realizate în relief care au fost considerate ca semnificând o diademă.

Rv: Cal și călăreț deplasându-se la pas, văzuți din profil, orientați spre stânga; calul are în loc de coamă și bot mici globule; fața călărețului este decorată cu barbă; sub cal apare monograma AY (în ligatură). Legenda cuprinde titulatura și numele: ΒΑΣΙΛΕΩΣ (în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului)/ΜΟΣΚΟΝΟΣ (în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 181.

Stare de conservare foarte bună.

3. AR (hemidrahmă); 12 h; 3, 28g ; 18 x 19 mm.

Av: Cap masculin cu trăsături tinere, văzut din profil și orientat spre dreapta. De o parte și de alta a capului apar două cerculețe realizate în relief care au fost considerate ca semnificând o diademă.

Rv: Cal și călăreț deplasându-se la pas, văzuți din profil, orientați spre dreapta; calul are în loc de coamă mici globule; fața călărețului este decorată cu barbă; sub cal apare sigla A (?). Legenda cuprinde titulatura și numele: ΒΑΣΙΛΕΩΣ (în partea superioară a câmpului monetar, deasupra călărețului)/ΜΟΣΚΟΝΟΣ (în partea inferioară a câmpului monetar, sub cal).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 181.

Stare de conservare foarte bună.

Tip monetar MĂCIN

Faza I-a

1-10. AR.

Av: Cap masculin văzut din profil, orientat spre dreapta; detalii ca barba și părul sunt reprezentate sub forma unor bucle ondulate care se reunesc în creștetul capului; partea frontală trădează o mână calificată de execuție în ceea ce privește nasul și gura; în partea inferioară a câmpului monetar capul este delimitat de marginea piesei prin reprezentarea clară a gâtului.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț care se deplasează la pas spre stânga, fiind văzuți din profil; călărețul poartă pe cap un coif cu panaș bogat; calul are o formă ușor alungită și subțire; coama este redată liniar iar coada este groasă și ridicată la pornire ușor în sus.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 152, pl. XXXII, nr. 13; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 143.

Stare de conservare foarte bună.

Faza a II-a

11-16. AR.

Av: Cap masculin văzut din profil, orientat spre dreapta; detalii ca barba și părul sunt reprezentate sub forma unor bucle ondulate care se reunesc în creștetul capului; partea frontală trădează o mână calificată de execuție în ceea ce privește nasul și gura; în partea inferioară a câmpului monetar capul este delimitat de

marginea piesei prin reprezentarea clară a gâtului; totul este mult mai schematizat.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț care se deplasează la pas spre stânga, fiind văzuți din profil; călărețul (de dimensiuni mai mici) poartă pe cap un coif cu panaș mai puțin bogat; calul are o formă ușor alungită și subțire; coama este redată liniar iar coada este altfel arcuită sau mult mai schematizată; capul și picioarele calului fie sunt mai mici, fie sunt mai mari sau chiar groase.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 152, pl. XXXII, nr. 14-15; OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1980, p. 143.

Stare de conservare foarte bună.

*

Din bibliografia existentă, este cunoscut faptul că, tot la Somova, a mai fost descoperită o monedă de argint din *tipul Moskon* (o didrahmă)²⁸. Dorința de a emite monedă la fel ca și geții de la nord de fluviu s-a manifestat în Dobrogea și în cazul autohtonilor. Pe baza documentului numismatic cunoaștem unica atestare a basileului Moskon (considerat „regișor traco-getic”²⁹), catalogat ca reprezentat al comunității locale. Titlul de *basileu* pe care și l-a arondat pare a avea legătură cu influența manifestată de numeroșii suverani și generali macedoneni, respectiv sciți cu care au intrat în contact începând cu secolul al IV-lea a. Chr. comunitățile locale³⁰. În privința originii sale etnice, pe lângă o componentă geto-dacică³¹, nu putem elimina din ecuație, ca ipoteză de lucru, și pe cea scitică.

Numele său apare pe emisiuni de argint (didrahme și hemidrahme), ce prezintă prin modul de realizare o accentuată influență grecească, dar cu o posibilitate redusă de emiterie în cadrul unui atelier vest-pontic³². R. Ocheșeanu propunea, având în vedere unele stângăcii de execuție (iconografice și epigrafice³³), emiterea didrahmelor și a hemidrahmelor într-un „atelier monetar local nord dobrogean”³⁴.

Stilul barbar poate fi identificat la didrahme, dar pare mult mai bine remarcat în cazul hemidrahmelor. S-ar putea să existe cel puțin două ștanțe de execuție, ca și, în mod evident, doi gravori separați³⁵. Probabil că acestea sunt bătute într-un atelier de factură locală³⁶.

Pentru o analiză completă a informațiilor privind monedele din *tipul Moskon* prezentăm în continuare o listă a tuturor descoperirilor monetare corespunzătoare făcute în mod izolat (în afara celor inedite publicate în prezentul studiu), menționând faptul că tezaurul descoperit la Somova este unica atestare în cadrul

²⁸ PREDA 1965, p. 263; PREDA 1973, p. 181.

²⁹ PREDA 1969, p. 17; PREDA 1973, 181.

³⁰ SÎRBU, FLOREA 2000, p. 55 și 108.

³¹ PIPPIDI, BERCIU 1965, p. 128.

³² PREDA 1998, p. 177.

³³ PIPIDI, BERCIU 1965, p. 128.

³⁴ OCHEȘEANU 1970, p. 126.

³⁵ OCHEȘEANU 1970, p. 126.

³⁶ PREDA 1998, p. 177.

unui complex închis a unor astfel de monede.

*

MIHAI VITEAZU (com. Mihai Viteazu, jud. Constanța). Cu prilejul lucrărilor agricole, pe teritoriul administrativ al comunei, probabil făcând parte din inventarul unui mormânt tumular destul de aplatizat, a apărut o didrahmă din *tipul Moskon*. A fost achiziționată pentru instituție de fostul director Adrian Rădulescu de la descoperitor. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 6576.

Bibliografie: PREDA 1964, p. 401; PREDA 1965, p. 263-264; MITREA 1966, p. 405, nr. 10; OCHEȘEANU 1970, p. 125-126, nr. 1; PREDA 1973, p. 181; PREDA 1998, p. 177; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 10.

REVĂRSAREA (fostă localitate, actual încorporată la orașul Isaccea, jud. Tulcea). O hemidrahmă de *tip Moskon* a fost descoperită în zona localității înainte de cel de al doilea război mondial, pe când purta numele de Mihai Vodă sau Principile Mihai (?!). Pe parcurs a făcut parte din colecția privată Vasile Canarache, acesta din urmă donând-o în anul 1972 muzeului constățean³⁷. Se păstrează la nr. de inv. 6575.

Bibliografie: OCHEȘEANU 1970, p. 125-126, nr. 2; PREDA 1998, p. 177; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 12.

SOMOVA (com. Somova, jud. Tulcea). Pe teritoriul comunei a apărut o didrahmă de *tip Moskon*. Se păstrează în colecția particulară Traian Darie.

Bibliografie: PREDA 1964, p. 401-402; PREDA 1965, p. 263-264; MITREA 1966, p. 418-419, nr. 10; MITREA 1966, p. 405, nr. 10; PREDA 1973, p. 181; PREDA 1998, p. 177; TALMAȚCHI 2006, p. 184, nr. 13.

TULCEA (jud. Tulcea). Din împrejurimile orașului provin mai multe didrahme din *tipul Moskon*. Se păstrează în colecția numismatică a Bibliotecii Academiei Române la nr. de inv. 1421. Una dintre acestea ar putea proveni dintr-o comună aflată în apropierea orașului.

Bibliografie: PREDA 1964, p. 401; MITREA 1966a, p. 418-419, nr. 10; MITREA 1966b, p. 405, nr. 10; PREDA 1973, p. 181; TALMAȚCHI 2006, p. 184, nr. 15.

*

Revenind la zona de la Somova, remarcăm atestarea unui important și puternic centru al comunității locale, getice, ca și un eventual nod comercial unde erau valorificate numeroase produse de origine grecească. La Somova, pe dealurile din zonă, sunt prezente cernoziomuri carbonatice care asigurau culturi agricole foarte bogate³⁸. Aceste dealuri formează două aliniamente pe care putem

---

³⁷ Informații preluate din registrul inventar nr. 6 al colecției numismatice al MINA Constanța cu nr. de inv. de la 5896 la 7051.

³⁸ POSEA *et alii* 2005, p. 703.

să le considerăm chiar „linii strategice” ce închid o zonă cuprinsă între centrul de la Aegyssus și pasul Sarica³⁹. Să fie această mare așezare centrul cunoscutului **ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΚΟΝ** ? Aici să fie centrul unui „regat” condus de un rege? Întinderea sa, bogăția în ceea ce privește concentrarea materialelor arheologice și nu în ultimul rând tezaurul amintit ca și descoperirea izolată monetară pot fi argumente importante în acest sens? Oare locul de descoperire al monedelor să fie în interiorul sau să contureze spațiul său de influență? Sunt numeroase întrebări la care un răspuns pozitiv s-ar constitui doar în ipoteze de lucru (sugestii de urmărit), pasibile oricând de eventuale amendamente odată cu apariția altor descoperiri. Sigur că trebuie să ne manifestăm din plin prudența privind unele concluzii finale, cu atât mai mult cu cât totuși este o descoperire fortuită, realizată într-un context relativ cunoscut, iar piesele monetare componente ale tezaurului s-au împrăștiat deja în varii colecții prin intermediul tranzacțiilor specifice pieții „spontane” de antichități. Basileul respectiv a fost considerat ca un conducător ce deținea un teritoriu aflat în partea de nord a teritoriului dobrogean⁴⁰, poate chiar prin împrejurimile orașului actual Tulcea (jud. Tulcea)⁴¹. S-a afirmat și faptul că geții din nordul Dobrogei nu ar fi reușit să atingă capacitățile economice și politice pe care le-au avut cei din nordul Dunării⁴². Ne exprimăm rezerva privind această teorie, mai ales din punct de vedere economic. Poate că sub aspect politic sunt defazați (etapele cronologice nu coincid); dorința însă de a bate monede de argint la fel ca și cei din stânga Dunării poate fi valabilă pentru a reduce unele decalaje. Examinând hărțile descoperirilor monetare de acest tip (planșele X și XI) observăm înșirarea lor de-a lungul malului drept al Dunării, spre nordul regiunii, de la Isaccea la Tulcea. După cum se poate observa, descoperirile nu părăsesc nordul Dobrogei. Este posibil ca acest suveran să fi controlat în mod direct doar segmentul amintit, spațiul mai larg al munților Măcinului fiind doar posibil supravegheat. Și acest lucru s-ar fi putut manifesta începând cu jumătatea secolului al II-lea a. Chr. Emisiunile de argint din *tipul Moskon* au fost considerate „o manifestare izolată și limitată în spațiu și timp”⁴³, deși dorința de a escamota la maximum relevanța unui proces monetar geto-dacic și a prezenței monedelor din diverse tipuri geto-dacice din nordul fluviului în Dobrogea nu s-a dovedit (ca întotdeauna) de bun augur pentru cercetarea de specialitate.

În privința datării unor astfel de monede din *tipul Moskon*, până în acest moment au fost propuse două momente cronologice: sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al III-lea a. Chr.⁴⁴; secolul al III-lea a. Chr.⁴⁵; mijlocul secolului al III-lea a. Chr.⁴⁶, respectiv secolul al II-lea a. Chr.⁴⁷ (această ultimă datare a fost avansată având în vedere etalonul ponderal care a stat la baza emiterii lor). Pornind de la asocierea monedelor din *tipul Moskon* cu piese geto-dacice specifice

³⁹ POSEA *et alii* 2005, p. 724.

⁴⁰ PREDA 1973, p. 181.

⁴¹ PREDA 1969, p. 17.

⁴² PREDA 1973, p. 270; PREDA 1985, p. 317.

⁴³ PREDA 1980, p. 339.

⁴⁴ PREDA 1969, p. 17.

⁴⁵ PREDA 1980, p. 339; PREDA 1998, p. 177.

⁴⁶ OCHEȘEANU 1970, p. 128; PREDA 1998, p. 181; BABEȘ 2001, p. 511.

⁴⁷ POENARU BORDEA 1978, p. 19; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 148.

cele de a doua etape de funcționare a monetăriei de la nordul Dunării, suntem tentați să-i atribuim și noi apartenența emiterii lor secolului al II-lea a. Chr. Din cercetările efectuate se pare că monedele din *tipul Măcin* sunt precedate de cele din *tipul Moskon*⁴⁸. În sfârșit, depozitul pare a fi fost ascuns sau pierdut în cadrul secolului I a. Chr. datorită unei cauze care pentru moment nu ne este foarte clară⁴⁹.

Cel de al doilea depozit, relevant pentru cunoașterea realităților monetare din interiorul comunităților locale, este cel descoperit la Hârșova (jud. Constanța). Se pare că momentul găsirii sale aparține anilor 1993-1994⁵⁰. Acesta era compus din șase drahme/imitații din *tipul monetar Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul* și a apărut după o ploaie puternică într-o crăpătură proaspăt creată în solul aflat înspre partea superioară a dealului de la Celea Mică, pe marginea abruptă a unei pante. În apropierea dealului de la „Celea Mică” au fost desfășurate o serie de cercetări de suprafață în perioada anilor 1959-1963⁵¹, pentru ca de curând să apară un articol dedicat descoperirilor arheologice de suprafață realizate în punctul respectiv în ultimii ani⁵². Din datele deja publicate este cunoscută localizarea în acest punct a unei așezări specifice epocii bronzului târziu (cultura Coslogeni)⁵³, a unei așezări romane târzii⁵⁴ (în partea superioară a dealului) și chiar a unui posibil turn de apărare care să supravegheze Dunărea și centrul de la Carsium⁵⁵. Descoperirea depozitului atestă și existența unei probabile locuiri preromane ce pare a fi scăpat descoperirilor de până acum, dar de înțeles având în vedere caracterul lor. În consecință, pornind de la caracterul întâmplător al descoperirii depozitului, ca și de la imposibilitatea de a cunoaște vreun context arheologic, credem că depozitul a fost ascuns sau pierdut în a doua jumătate a secolului I a. Chr. sau debutul secolului I p. Chr.⁵⁶ De asemenea, cariera aflată la Celea Mică⁵⁷ a fost considerată, probabil (alături de alte puncte aflate la „Celea Mare” și „Celea Lac”), ca eventual furnizoare de material litic pentru ridicarea castrului roman, a cetății și „legăturii” făcute între „Dealul Cetății” și „Dealul Belciug”, a refacerilor petrecute sub împărații Constantin cel Mare și Justinian etc.⁵⁸ Întreg depozitul a fost împrăștiat pe piața „spontană” a

⁴⁸ OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1980/a, p. 147.

⁴⁹ Sunt de rememorat pentru secolul I a. Chr. numeroase evenimente politico-militare care ar fi putut provoca respectiva îngropare. Totuși, în acest stadiu al cercetării, preferăm să lăsăm problema cronologică deschisă mai multor posibilități.

⁵⁰ Depozitul a ajuns la vânzare pe piața de antichități din Constanța, iar de aici la București.

⁵¹ MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1974, p. 54 (în apropiere de dealul „Celea Mare”).

⁵² NICOLAE, NICOLAE 2004-2005, p. 385-405.

⁵³ NICOLAE, NICOLAE 2004-2005, p. 389.

⁵⁴ NICOLAE 1995-1996, p. 140, fig. 1 (harta cu obiectivele arheologice de epocă romană de la Hârșova și împrejurimi).

⁵⁵ NICOLAE, NICOLAE 2004-2005, p. 392.

⁵⁶ O discuție privind prezența și circulația în Dobrogea a acestui tip de imitații o realizăm spre finalul articolului.

⁵⁷ Este o carieră compusă din calcare curate și calcare marnoase, jurasice, de culoare cenușiu-deschisă, compacte, dispuse în bancuri groase de 0,40/0,80 m, cu înclinații mici spre sud-est și numeroase fisuri, rezistență mică și mijlocie la șocuri mecanice sau la fenomenul de îngheț/dezghet conform ANASTASIU 1917, p. 75; PASCU 1928, p. 87; *Documentația* 1991, passim.

⁵⁸ TALMAȚCHI 1998a, p. 166-168.

anticarilor bucureșteni.

*

CATALOGUL DEPOZITULUI DESCOPERIT LA HÂRȘOVA ÎN ANII 1993 - 1994

IMITAȚII TIP ALEXANDRU AL III-LEA – FILIP AL III-LEA ARIDEUL

1. AR (drahmă); 11 h; 2,38 g; 17 x 16 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 6.

Stare de conservare bună.

2. AR (drahmă); 12 h; 2,41 g; 17 x 16,5 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 6.

Stare de conservare bună.

3. AR (drahmă); 1 h; 2,43 g; 18 x 16,8 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 9.

Stare de conservare bună.

4. AR (drahmă); 12 h; 2,68 g; 18 x 17 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 9.

Stare de conservare bună.

5. AR (drahmă); 10 h; 2,71 g; 18 x 17 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 11.

Stare de conservare bună.

6. AR (drahmă); 11 h; 2,81 g; 18,2 x 17 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabil reprezentarea lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală sunt urme extrem de stilizate ale unei legende.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 11.

Stare de conservare bună.

*

Un alt capitol al analizei noastre îl constituie descoperirile monetare geto-dacice izolate din Dobrogea. Ultimii ani au adus în bibliografia de specialitate numeroase descoperiri de interes pentru tema noastră, amplificând imaginea acestei componente, parte integrantă a realităților monetare caracteristice secolelor II-I a. Chr.⁵⁹ La acestea adăugăm noile descoperiri izolate dintre care enumerăm mai întâi *tipul monetar geto-dacic Dumbrăveni*. Acesta corespunde categoriei monedelor emise în spațiul Daciei extracarpătice⁶⁰, fiind cunoscut odată cu tezaurul descoperit în anul 1966 în localitatea eponimă⁶¹. El este o creație nouă, fără altă filiație la un tip monetar anterior⁶². De asemenea,

⁵⁹ TALMAȚCHI 2000, p. 393-394; TALMAȚCHI 2001/a, p. 133, nr. 101; TALMAȚCHI 2001/b, p. 44-49; TALMAȚCHI 2002-2003, p. 366-367, nr. 11; TALMAȚCHI 2006-2007, p. 75-77.

⁶⁰ PREDA 1973, p. 185.

⁶¹ PREDA, CONSTANTINESCU 1968, p. 21-45.

⁶² PREDA 1998, p. 179.

pare a fi bătut într-un centru (considerat „formațiune politică tribală sau unional tribală”) localizat în spațiul dintre Siretul inferior și Buzău (conform densității descoperirilor monetare), spre mijlocul secolului al II-lea a. Chr.⁶³. Există și opinii care consideră emiterea sa până către mijlocul secolului I a. Chr.⁶⁴. Areele de descoperire din sudul Moldovei și nord-estul Munteniei, ar putea aparține regatelor lui Zamoldegikos și Rhemaxos, supoziție ce pare a fi confirmată și de alte opinii⁶⁵. Din punct de vedere stilistic prezintă elemente preluate de la *tipul Prundu-Jiblea*, fiind contemporan cu *tipul Adâncata-Mănăstirea*⁶⁶. Tipul monetar geto-dacic *Dumbrăveni* este prezent în noile descoperiri din Dobrogea printr-o primă semnalare la Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța) și o a doua la Histria (com. Istria, jud. Constanța), în punctul „Movilele Dese”.

Tipul Adâncata - Mănăstirea și-a primit titulatura de la două tezaure descoperite la Adâncata (com. Goiești, jud. Dolj)⁶⁷ și Mănăstirea (com. Mănăstirea, jud. Călărași)⁶⁸ în perioada interbelică. Și acesta, ca și cel anterior pare a fi preluat, din punct de vedere stilistic, elemente de la *tipul Prundu-Jiblea*⁶⁹. A fost emis de un centru politic autohton (o uniune tribală) care a fost fixat, pe baza densității descoperirilor monetare, în jumătatea vestică a teritoriului Munteniei, în apropierea văii Oltului, cu unele posibile extinderi spre valea Jiului⁷⁰. Din punct de vedere cronologic monedele care fac parte din acest tip monetar sunt datate între mijlocul și a doua parte (deceniile doi-trei) a secolului al II-lea a. Chr.⁷¹ Reținem și părerea conform căreia s-ar putea ca tipul monetar să fie emis între mijlocul secolului al II-lea și finalul secolului I a. Chr.⁷². Prezența lor pe o arie mare de descoperiri le-a conferit calitatea de cele mai „sigure și curente emisiuni din monetăria locală din Dacia”⁷³. Din acest tip monetar au fost descoperite în Dobrogea două noi piese la Ceamurlia de Jos (com. Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea) și alte două exemplare la Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța).

Tipul Vârteju - București a primit această titulatură în baza tezaurului descoperit în localitatea Vârteju (com. Măgurele, jud. Ilfov)⁷⁴. Caracterizate printr-un accentuat stil schematizat, piesele de argint sunt descoperite în numeroase așezări getice ce par să fie contemporane din punct de vedere cronologic⁷⁵. Din punct de vedere stilistic ele continuă trăsăturile iconografice de execuție ale

⁶³ PREDĂ, CONSTANTINESCU 1968, p. 37; PREDĂ 1973, p. 197; PREDĂ 1980, p. 336; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 76; PREDĂ 1998, p. 179 și 182.

⁶⁴ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 118; PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 88.

⁶⁵ PREDĂ, CONSTANTINESCU 1968, p. 41-45; PREDĂ 1973, p. 197-198 și p. 268-270; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 76.

⁶⁶ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 76.

⁶⁷ MOISIL 1914, p. 23; POPP 1916, p. 57-60.

⁶⁸ ILIESCU *et alii* 1965, p. 6-12.

⁶⁹ PREDĂ 1973, p. 198; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 77; PREDĂ 1998, p. 180.

⁷⁰ PREDĂ 1973, p. 212-213; PREDĂ 1998, p. 183-184.

⁷¹ PREDĂ 1973, p. 213.

⁷² MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 118; PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 90.

⁷³ PREDĂ 1973, p. 214.

⁷⁴ MITREA 1954, p. 290-302.

⁷⁵ PREDĂ 1973, p. 215.

pieselor din *tipul Adâncata - Mânăstirea*⁷⁶. Baterea lor pare să fie executată într-o singură mare monetărie oficială.⁷⁷ Aceasta ar trebui în mod direct să fie amplasată într-un centru local geto-dacic, care este posibil să se fi aflat în zona centrală a Munteniei, cu două concentrări ale descoperirilor monetare fie pe cursul inferior al râului Argeș, fie pe cursurile superioare ale râurilor Prahova și Ialomița⁷⁸. După unele păreri acest centru ar aparține populației autohtone a piefigilor⁷⁹. *Tipul monetar geto-dacic Vârteju - București* s-a îmbogățit cu noi descoperiri din Dobrogea la Hârșova (jud. Constanța)⁸⁰ și Sibioara (jud. Constanța)⁸¹. Datarea monedelor din *tipul Vârteju - București* debutează odată cu mijlocul sau următoarele trei decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al II-lea a. Chr. și se încheie odată cu deceniile doi sau trei ale secolului I a. Chr.⁸² După alte păreri este foarte posibil ca aceste piese să fie folosite și spre mijlocul secolului I a. Chr.⁸³ sau chiar în cea de a doua jumătate a aceluiași secol⁸⁴, să rămână mai departe în „circulație” și după data finală de emitere a lor⁸⁵. Apariția unor monede *fourrées* în cadrul acestui tip (ca și cele descoperite la Hârșova și Sibioara⁸⁶) ar corespunde practicii existente și pe coasta vest-pontică în monetăriile grecești⁸⁷. De remarcat descoperirea unor astfel de exemplare în numeroase așezări autohtone aflate la sud și est de Carpați⁸⁸, sugerându-se pe această cale posibilitatea apariției germenilor specifici circulației monetare⁸⁹. Adică există posibilitatea creării unui anumit stadiu de dezvoltare economică, în care o monedă, în ciuda unei valori reduse sau chiar îndoielnică, să poată fi folosită, în anumite condiții interne⁹⁰.

Tipul Inotești - Răcoasa este numit astfel pe baza a două importante descoperiri de tezaure făcute în anul 1914 la Inotești (com. Colceag, jud. Prahova)⁹¹ și în anul 1961 la Răcoasa (com. Răcoasa, jud. Vrancea)⁹². Din punct de vedere stilistic emisiunile din *tipul Inotești-Răcoasa* au folosit modelul monedelor din *tipul Vârteju - București*⁹³. Cea mai mare parte a descoperirilor monetare se

⁷⁶ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 77.

⁷⁷ PREDA 1973, p. 233-234.

⁷⁸ PREDA 1973, p. 242-243; PREDA 1980, p. 336; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 78; PREDA 1998, p. 188.

⁷⁹ PREDA 1973, p. 246.

⁸⁰ Piesa a fost descoperită întâmplător în anul 1998 pe malul Dunării, după o scădere semnificativă a nivelului fluviului, nu departe de „zidul genovez”, în zona bazei unui pinten de stâncă.

⁸¹ Piesa a fost descoperită întâmplător în anul 1996.

⁸² PREDA 1973, p. 245.

⁸³ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 79.

⁸⁴ PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 94.

⁸⁵ PREDA 1973, p. 245.

⁸⁶ Despre practicarea procedurii la PREDA 1998, p. 187.

⁸⁷ TALMAȚCHI 2004, p. 179.

⁸⁸ PREDA 1973, p. 246-247; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 77-78.

⁸⁹ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 79; PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 94.

⁹⁰ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 79.

⁹¹ SEVEREANU 1926, p. 7-10.

⁹² PREDA, DRAGOMIR 1975, p. 27-40.

⁹³ PREDA 1973, p. 247; PREDA, DRAGOMIR 1975, p. 31; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 79; PREDA 1998, p. 194.

concentrează între cursurile inferioare ale râurilor Siret și Buzău⁹⁴, mai precis în două centre (în jurul municipiului Buzău, respectiv între râurile Argeș și Ialomița)⁹⁵. Cu alte cuvinte, formațiunea politică (posibilă uniune de triburi) care a bătut astfel de monede trebuie căutată în jumătatea de sud a Moldovei și în cea de est a Munteniei⁹⁶. Spațiul geografic amintit (poate în Muntenia mai mult spre nord-est) a fost propus ca aparținând formațiunii conduse de Zalmodegikos și apoi de către Rhemaxos. Datarea lor se face în intervalul delimitat de sfârșitul secolului al II-lea și prima jumătate a secolului I a. Chr. (primele două decenii)⁹⁷, în contextul realizării unificării tuturor elementelor geto-dacice sub conducerea lui Burebista⁹⁸. Există și opinii diferite privind emiterea lor până către jumătatea secolului I a. Chr. sau „chiar mai recent”⁹⁹, la sfârșitul secolului I a. Chr. și chiar începutul secolului I p. Chr.¹⁰⁰ *Tipul monetar geto-dacic Inotești - Răcoasa* este prezent în noile descoperiri din Dobrogea printr-o monedă cvasi-distrușă (fragmentară) descoperită la Ulmetum-Pantelimonul de Sus (com. Pantelimon, jud. Constanța), cu prilejul săpăturilor arheologice desfășurate în anul 2007¹⁰¹. La aceasta adăugăm un alt exemplar fără un loc precis de descoperire (Dobrogea, *passim*), posibil provenind din jumătatea sudică a teritoriului dobrogean, spre malul drept al Dunării. Noile piese descoperite în Dobrogea dovedesc un titlu al argintului scăzut, datorat probabil existenței în compoziția monedei a unei cantități importante de aramă, fapt relevat și cu alte prilejuri¹⁰².

Singurele exemplare prezente în catalog care nu se constituie în imitații ale tetradrahmelor lui Filip al II-lea sunt cele din *tipul monetar Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul*. Ele copie pe avers și pe revers monedele lui Alexandru al III-lea, respectiv Filip al III-lea Arideul (cel mai probabil prototip este Filip al III-lea Arideul)¹⁰³. Aceste imitații sunt consemnate în Dobrogea și prin noi descoperiri (toate drahme): două exemplare la Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța), tot două piese la Floriile (com. Aliman, jud. Constanța), o alta la Moșneni (com. 23 August, jud. Constanța), două monede la Pecineaga (com. Pecineaga, jud. Constanța)¹⁰⁴ și un ultim exemplar la Parcheș (com. Somova, jud. Tulcea). Astfel de piese cu o greutate ce variază în jurul valorilor de 2-3 g au fost considerate ca monede divizionare, fiind și exemplare care coboară sub 2 g, extrem de tocite și

⁹⁴ PREDA 1973, p. 248.

⁹⁵ PREDA 1973, p. 266; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 80; PREDA 1998, p. 194.

⁹⁶ PREDA 1973, p. 268.

⁹⁷ PREDA 1973, p. 267; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 81; PREDA 1998, p. 187.

⁹⁸ PREDA 1960, p. 71; PREDA 1971, p. 75-76; PREDA 1973, p. 404-406; PREDA, DRAGOMIR 1975, p. 38.

⁹⁹ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 81.

¹⁰⁰ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 81 și 118.

¹⁰¹ Piesa monetară a apărut în data de 29. 09, în SB, caroul 44, la o adâncime de 50 cm față de profilul de vest. Ea ne-a fost pusă la dispoziție pentru studiu și publicare de către colegul Constantin Băjenaru căruia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁰² PREDA, DRAGOMIR 1975, p. 33; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 80.

¹⁰³ PREDA 1973, p. 329; PREDA 1980, p. 337; PREDA 1998, p. 212.

¹⁰⁴ Moneda a fost achiziționată alături de alte peste 300 de exemplare preromane, romane și bizantine de muzeul conștanțean la de Țințu Ion din Pecineaga. Monedele ar fi fost strânse din localitate și din împrejurimi.

poate în acest context folosite intens într-o perioadă mai lungă de timp¹⁰⁵. Prezența lor se face simțită în descoperiri pe ambele maluri ale Dunării, aproape în mod egal¹⁰⁶. Piese din *tipul Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul* sunt emise probabil de către tracii aflați în zona localităților Ruse-Razgrad-Târnovo¹⁰⁷ sau poate și la nordul Dunării prin intermediul unor ateliere itinerante, la populația getică din zona Argeșului inferior¹⁰⁸. Circulația lor și la nordul Dunării reflectă bunele relații aflate între diversele triburi sau uniuni de triburi getice¹⁰⁹. Astfel de piese sunt emise odată cu mijlocul secolului al II-lea a. Chr. până către sfârșitul aceluiași secol¹¹⁰. Totodată, în anumite contexte, este posibil ca astfel de exemplare să fi circulat și în secolul I a. Chr. (invocându-se schimburile intertribale)¹¹¹, în perioada sa de început¹¹². De asemenea nu a fost exclusă nici o emisie și circulație a lor chiar mai recentă¹¹³. De interes, deși nu știm dacă au vreo legătură, remarcăm faptul că piesele descoperite (în general) în interiorul arcului carpatic sunt diviziuni¹¹⁴, la fel ca și în Dobrogea.

Tipul Măcin (numit așa după descoperirea eponimă), singurul de factură dobrogeană de până acum (dacă excludem teoretic emiterea monedelor basileului *Moskons* într-un atelier de factură locală), poate fi considerat fie ca derivat din *tipul Prundu-Jiblea* (seria adiacentă a și b), fie este de consemnat și ca un tip aparte¹¹⁵. Intitulat și *tipul Niculițel-Parcheș*¹¹⁶, a fost catalogat în două grupe stilistice și totodată cronologice, și anume faza I-a (fosta serie adiacentă a) și faza a II-a (fosta serie adiacentă b)¹¹⁷. În prima serie stilul este îngrijit și realist (fiind utilizate două sau trei perechi de ștanțe diferite). În cea de a doua serie imaginile sunt realizate stângaci, stilizarea caracterizând detaliile și ansamblul iconografic (par a fi fost folosite două ștanțe aparte¹¹⁸). E. Oberländer-Târnoveanu atrăgea atenția asupra stilului superior de execuție a monedelor din *tipul Măcin* raportându-se la produsele monetăriei geto-dacice din nordul fluviului, sugerând o abilitate mult mai complexă pe care ar fi deținut-o meșterii originari din teritoriul pontic¹¹⁹. Din punct de vedere cronologic a fost propusă emiterea lor începând cu jumătatea secolului al II-lea și până către sfârșitul aceluiași secol sau începutul secolului I a. Chr.¹²⁰ După alte păreri acest tip ar trebui situat stilistic între *tipurile Prundu - Jiblea* și *Adâncata - Mânăstirea* și datat, în consecință, în a

¹⁰⁵ PREDA 1973, p. 331-332; PREDA 1998, p. 213.

¹⁰⁶ PREDA 1998, p. 215-216.

¹⁰⁷ PREDA 1973, p. 342.

¹⁰⁸ PREDA 1998, p. 216.

¹⁰⁹ PREDA 1980, p. 337.

¹¹⁰ PREDA 1973, p. 343.

¹¹¹ PREDA 1973, p. 343.

¹¹² PREDA 1998, p. 216.

¹¹³ PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 111.

¹¹⁴ PREDA 1973, p. 341.

¹¹⁵ ILIESCU 1987, p. 261.

¹¹⁶ PREDA 1998, p. 175.

¹¹⁷ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144.

¹¹⁸ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144.

¹¹⁹ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144.

¹²⁰ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 145-147.

doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr.¹²¹ În cadrul noilor descoperiri din Dobrogea semnalăm un singur exemplar apărut la Poiana Teilor (com. Izvoarele, jud. Tulcea), în punctul Valea Teilor.

Modul de descoperire a tuturor acestor monede (cu excepția celei de la Pantelimonul de Sus) este întâmplător, favorizat de anumite condiții datorate factorului natural sau uman. Ele sunt descoperite după anul 1990, cu precădere între anii 1994-2005 și au ajuns preponderent în colecții private. Totuși o parte a lor au intrat și în colecția numismatică a muzeului constănțean datorită eforturilor deosebite manifestate pentru achiziționarea și preservarea lor, pentru o reală valorificare științifică și expozițională.

*

CATALOGUL NOILOR DESCOPERIRI IZOLATE MONETARE GETO-DACICE DIN DOBROGEA (ANII 1994-2005)

Emisiuni monetare geto-dacice nord dunărene

Tip monetar DUMBRĂVENI

1. AR; 9 h; 4,38 g; 22, 4 x 21, 3 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este proeminent, ochiul este punctat, gura reprezentată printr-o linie și o globulă; barba și obrazul apar sub forma unor forme liniare în unghiuri iar părul este redat sub forma unor linii foarte subțiri; cerc perlat; multe dintre detaliile iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma unui triunghi (semiascuțit) cu vârful în jos, iar capul este doar o globulă; piciorul este imprimat mai degrabă simbolic (o proeminență) și nu apar mâinile; calul are o coamă realizată din liniuțe succesive iar coada se aseamănă probabil cu un baston; picioarele calului se termină prin globule și o mică linie, iar cel din dreapta față și cel din stânga spate sunt ridicate; în spatele călărețului este reprezentat probabil un X și două linii sugerând un trident; sub cal apare un alt simbol, o ramură.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 190, nr. 29, pl. XXXIX, nr. 7.

Loc de descoperire: DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța).

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

2. AR; 6 h; 4,40 g; 22 x 21 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este proeminent, ochiul este punctat, gura reprezentată printr-o linie și o globulă; barba și obrazul apar sub forma unor forme liniare în unghiuri, iar părul este redat sub forma unor linii foarte subțiri; cerc perlat; multe dintre detaliile

---

¹²¹ PREDA 1998, p. 176.

iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma unui triunghi (ascuțit) cu vârful în jos iar capul este doar o globulă mare; piciorul este imprimat mai degrabă simbolic (o proeminență) și nu apar mâinile; calul are o coamă realizată din liniuțe scurte succesive, iar coada se aseamănă probabil cu un baston; picioarele calului se termină prin globule și o mică linie, iar cel din dreapta față și cel din stânga spate sunt ridicate; în spatele călărețului este reprezentat probabil un X și două linii sugerând un trident; sub cal apare un alt simbol, o ramură cu patru rânduri de frunze.

Loc de descoperire: HISTRIA (com. Istria, jud. Constanța), în punctul „Movilele Dese”.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 187, nr. 3, pl. XXXVII, nr. 8.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

Tip monetar ADÂNCATA – MÂNĂSTIREA

1. AR; 12 h; 7,69 g; 22,4 x 23, 5 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este redat liniar plus o globulă, ochiul printr-o globulă; în locul urechii apare un oval; barba este reprezentată prin inele izolate sau unite între ele, iar părul este redat sub forma a trei linii; multe dintre detaliile iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma a două globule, iar capul este aproape inexistent; corpul calului este format din două părți circulare alăturate, coada este depărtată de corp și picioarele sunt simple linii foarte subțiri alungite care prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: CEAMURLIA DE JOS (com. Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 201, nr. 22, pl. XLI, nr. 7.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare satisfăcătoare.

2. AR; 12 h; 7,89 g; 22 x 23 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este redat liniar plus o globulă, ochiul printr-o globulă; în locul urechii apare un oval mare; barba este reprezentată prin inele izolate sau unite între ele, iar părul este redat sub forma a trei linii care pleacă dinspre creștet spre partea frontală; multe dintre detaliile iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma a două globule, iar capul este slab conturat; corpul calului este format din două părți circulare alăturate, coada este depărtată de corp și picioarele sunt simple linii foarte subțiri care prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: CEAMURLIA DE JOS (com. Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 202, nr. 24, pl. XLI, nr. 9.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare satisfăcătoare.

3. AR; 12 h; 8,20 g; 23,8 x 24, 5 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este redat liniar plus o globulă, ochiul printr-o globulă; în locul urechii apare un oval; barba este reprezentată prin inele izolate sau unite între ele, iar părul este redat sub forma a trei linii; multe dintre detaliile iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma a două globule iar capul este aproape inexistent; corpul calului este format din două părți circulare alăturate, coada este depărtată de corp și picioarele sunt simple linii foarte subțiri alungite care prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 201, nr. 22, pl. XLI, nr. 7.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

4. AR; 11 h; 8,37 g; 23, 6 x 25 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil; nasul este redat liniar plus o globulă, ochiul printr-o globulă; în locul urechii apare un oval mare; barba este reprezentată prin inele izolate sau unite între ele, iar părul este redat sub forma a trei linii care pleacă dinspre creștet spre partea frontală; multe dintre detaliile iconografice au trăsături schematizate.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga; călărețul apare sub forma a două globule, iar capul este aproape inexistent; corpul calului este format din două părți circulare alăturate, fără coadă, botul proeminent și picioarele sunt simple linii foarte subțiri care prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 202, nr. 25, pl. XLI, nr. 10.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare bună.

Tip monetar VÂRTEJU – BUCUREȘTI

1. AR; 12 h; 6,37 g; 21 x 21,5 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar, fruntea lată, ochiul și gura sunt reprezentate fiecare printr-o globulă, bărbia prin două globule (în total patru); părul este redat sub forma unor linii înclinate spre partea stângă; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi de la care, în partea stângă, pornesc alte linii (trei); în partea stângă jos apare un alt oval (?) și alte trei linii descendente în unghi ascuțit.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga cu detalii iconografice extrem de schematizate; călărețul apare

sub forma a trei globule așezate aproximativ în formă de triunghi deasupra calului, cu vârful în sus; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este de forma unui cârlig în partea sa finală, botul proeminent (în formă de cioc de pasăre?) și picioarele sunt sub forma a două linii frânte și prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: HÂRȘOVA (jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 219, nr. 29, pl. XLIII, nr. 14.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

2. AR; 12 h; 7,20 g; 22 x 21,5 mm.

Av: Capul lui Zeus orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar, fruntea lată, ochiul și gura sunt reprezentate fiecare printr-o globulă, bărbia prin două globule (în total patru); părul este redat sub forma unor linii înclinate spre partea stângă; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, de la care, în partea stângă pornesc alte linii (trei); în partea stângă jos apare un alt oval (?) și alte trei linii descendente în unghi ascuțit.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț, văzuți din profil, care se deplasează la pas spre stânga cu detalii iconografice extrem de schematizate; călărețul apare sub forma a două globule; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este de forma unui cârlig în partea sa finală, botul proeminent (în formă de cioc de pasăre?), crupa mică și picioarele sunt sub forma a două linii frânte și prezintă globule în zona încheieturilor și a copitelor.

Loc de descoperire: SIBIOARA (jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 220, nr. 36, pl. XLIV, nr. 6.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

Tip monetar INOTEȘTI – RĂCOASA

1. AR; 2 h; 2,32 g; 22,5 x 21,5 mm.

Av: Capul masculin (probabil Zeus) orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar, fruntea lată, ochiul, gura și bărbia sunt reprezentate fiecare de câte o globulă (în total trei), părul este redat sub forma a șase linii fie oblice, fie paralele; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, neregulat; adăugăm prezența unei rozete compuse din globule (cinci-șapte?).

Rv: Imaginea unui cal, văzut din profil, care se deplasează la pas spre stânga cu detalii iconografice extrem de schematizate; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este arcuită și are un snop de fire neregulate în capăt, cap rectangular și picioare sub forma liniilor frânte dar groase, prezentând globule în zona încheieturilor și a copitelor; deasupra calului litera M; urme de cerc perlat.

Observație: moneda este găurită și îi lipsește un mic fragment.

Loc de descoperire: DOBROGEA, *passim* (provine probabil din jumătatea de sud, din apropierea Dunării).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 257, nr. 80, pl. LIV, nr. 4.

Inv. MINA Constanța nr. 933; stare de conservare extrem de precară.

2. AR; 12 h; 4,19 g; 23 x 21,5 mm; fragmentară (planșa I, nr. 1¹²²).

Av: Capul masculin (probabil Zeus) orientat spre dreapta, văzut din profil, extrem de schematizat (combinații de linii, ovale etc.); nasul este liniar (la noi nu este vizibil), fruntea lată, ochiul, gura și bărbia sunt reprezentate fiecare prin câte o globulă (în total trei), părul este redat sub forma a șase linii fie în unghi, fie paralele; în partea centrală a câmpului monetar un cvasi-oval alungit care se închide sub ochi, neregulat; adăugăm prezența unei rozete compusă din globule (șase ?).

Rv: Imaginea unui cal, văzut din profil, care se deplasează la pas spre stânga cu detalii iconografice extrem de schematizate; corpul calului este format din două părți circulare alăturate (jumătatea superioară și jumătatea inferioară), coada este arcuită și are un snop de fire neregulate în capăt, cap rectangular și picioare sub forma liniilor frânte dar groase, prezentând globule în zona încheieturilor și a copitelor; urme de cerc perlat ?.

Observație: moneda este fragmentară.

Loc de descoperire: PANTELIMONUL DE SUS (com. Pantelimonul, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 216, nr. 1, tip general.

Piesa se află în custodia cabinetului numismatic al MINA Constanța urmând a fi inventariată.

Stare de conservare extrem de precară.

Imitații de tip ALEXANDRU AL III-LEA - FILIP AL III-LEA ARIDEUL

1. AR; 9 h; 2,17 g; 17 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 6.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ satisfăcătoare.

2. AR; 8 h; 2,19 g; 17 x 16,5 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de

---

¹²² Procesarea ilustrației și imaginile foto ale articolului au fost realizate de *Cristina Paraschiv-Talmațchi*.

blana leului din Nemeea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât lini fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: PARCHEȘ (com. Somova, jud. Tulcea).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 6-7.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ satisfăcătoare.

3. AR; 5 h; 2,20 g; 18 x 16,5 mm; (planșa I, nr. 3).

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemeea; cerc perlat.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende; cerc perlat.

Loc de descoperire: DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 11-13.

Inv. MINA Constanța nr. 69980.

4. AR; 11 h; 2,24 g; 16 x 15 mm; (planșa I, nr. 4).

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemeea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: MOȘNENI (com. 23 August, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 4-a, pl. LXXIV, nr. 6-7.

Inv. MINA Constanța nr. 69979.

5. AR; 10 h; 2,81 g; 18 x 17 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemeea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: FLORIILE (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 10.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de

conservare bună.

6. AR; 12 h; 2,67 g; 17 x 16,5 mm; (planșa I, nr. 2).

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mână dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: PECINEAGA (com. Pecineaga, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 4-a, pl. LXXIV, nr. 14-15.

Inv. MINA Constanța nr. 530; stare de conservare relativ bună.

7. AR; 12 h; 2,82 g; 17,5 x 16,7 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mână dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: PECINEAGA (com. Pecineaga, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 4-a, pl. LXXIV, nr. 15.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare relativ bună.

8. AR; 11 h; 2,88 g; 18x 17,5 mm.

Av: Capul lui Herakles, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit de blana leului din Nemea.

Rv: Probabila reprezentare a lui Zeus Aetophoros care ar sta pe un tron, orientat spre stânga; în mână dreaptă ține o acvilă, iar pe cea stângă o sprijină de un sceptru (din cauza stilizării accentuate nu se mai remarcă decât linii fragmentare și globule); în partea dreaptă a câmpului monetar, pe verticală, urme extrem de stilizate ale unei legende.

Loc de descoperire: FLORIILE (com. Aliman, jud. Constanța).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 331, grupa a 3-a, pl. LXXIV, nr. 14-15.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare foarte bună.

Emisiuni monetare geto-dacice dobrogene

Tip monetar MĂCIN

Faza I-a

1. AR; 11 h; 7,77 g; 23,5 x 22,5 mm.

Av: Cap masculin văzut din profil, orientat spre dreapta; detalii ca barba și

părul sunt reprezentate sub forma unor bucle ondulate care se reunesc în creștetul capului; partea frontală trădează o mână calificată de execuție; în partea inferioară a câmpului monetar capul este delimitat de marginea piesei prin reprezentarea clară a gâtului.

Rv: Imaginea unui cal și a unui călăreț care se deplasează la pas spre stânga, fiind văzuți din profil; călărețul poartă pe cap un coif cu panaș bogat; calul are o formă ușor alungită și subțire; coama este redată liniar, iar coada este groasă și ridicată la pornire ușor în sus.

Loc de descoperire: POIANA TEILOR (com. Izvoarele, jud. Tulcea), în așezarea aflată în punctul „Valea Teilor”¹²³.

Bibliografie: PREDA 1973, p. 152, pl. XXXII, nr. 13; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 143.

Moneda se păstrează într-o colecție particulară din Constanța; stare de conservare foarte bună.

*

Pentru o analiză completă a informațiilor privind monedele geto-dacice găsite în Dobrogea prezentăm în continuare o listă a tuturor descoperirilor monetare corespunzătoare fiecărui tip în parte, aflate în tezaure –A- și provenind din descoperiri izolate – B - (în afara celor inedite publicate în prezentul studiu).

*

A.

CAVARNA (Bulgaria). În anul 1910 a fost descoperit un tezaur compus dintr-un număr de 42 de monede de argint din *tipul Adâncata - Mănăstirea*. Cea mai mare parte din tezaur se păstrează în colecția numismatică a Muzeului de Istorie din Sofia la nr. de inv. XVIII, 1910.

Bibliografie: MUȘMOV 1911, p. 281-282; PREDA 1973, p. 209, nr. 34; TALMAȚCHI 2006, p. 182, nr. 1.

NICULIȚEL (com. Niculițel, jud. Tulcea). În punctul „Bădila” a fost descoperit, înainte de anul 1970, cu prilejul plantării de viță de vie, un tezaur de monede de *tip Măcin*. Păstrate în colecția școlii generale din Carcaliu, ulterior au dispărut.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144; MITREA 1984, p. 186, nr. 52; PREDA 1998, p. 176; TALMAȚCHI 2006, p. 181, nr. 1.

În punctul Sarica a apărut un tezaur compus din monede de *tip Măcin*, asociate cu monede thasiene și imitații ale acestora. Se păstrează în colecția numismatică a Bibliotecii Academiei Române.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144; PREDA 1998, p. 176; TALMAȚCHI 2006, p. 181, nr. 1.

---

¹²³ Dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, șeful Cabinetului Numismatic și al Tezaurului Muzeului Național de Istorie a României, ne-a confirmat existența la Valea Teilor a unei importante așezări. Mulțumim din nou pentru informațiile oferite.

PARCHEȘ (com. Somova, jud. Tulcea). Este semnalată descoperirea unui tezaur compus din circa 70 monede de argint, din care s-a recuperat doar o monedă din *tipul Măcin*. Se păstrează într-o colecție particulară Cucala Elefterie.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144 și 148, nr. 4; MITREA 1984, p. 186, nr. 53; TALMAȚCHI 2006, p. 181, nr. 2.

B.

CHEIA (com. Grădina, jud. Constanța). În condiții întâmplătoare, nu departe de Cheile Dobrogei, s-a găsit o emisiune de argint din *tipul Vârteju - București*. Se păstrează în colecția particulară L. Gramă.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2002-2003, p. 366-367, nr. 11; TALMAȚCHI 2006, p. 182, nr. 2.

CONSTANȚA (jud. Constanța). În zona portului a fost descoperită întâmplător o monedă din *tipul Dumbrăveni*. Se păstrează în colecția particulară D. Nicolae.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 147; TALMAȚCHI 2006, p. 182, nr. 3.

Ca provenind din colecția particulară C. Băcăoanu amintim o drahmă din *tipul Vârteju - București*. Aceasta a fost descoperită în împrejurimile apropiate ale orașului. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 1621. La momentul publicării a fost eronat introdusă la categoria Dobrogea, *passim*.

Bibliografie: TALMAȚCHI 1999-2001, p. 143-144, nr. 7.

DUNĂRENI (com. Aliman, jud. Constanța). Dintr-o fortificație de mici dimensiuni (de tip *oppidum*), aflată în apropierea castrului roman, provine o monedă de *tip Inotești - Răcoasa*. Ea a fost descoperită în anul 1995 în apropierea malului Dunării. Piesa este subaerată. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 59068.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2000, p. 394, nr. 3 ; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 4.

HÂRȘOVA (jud. Constanța). Cu prilejul săpăturilor arheologice de la cetatea Carsium desfășurate în anul 1995 (secțiunea a II-a, caroul 59, la o adâncime de 2,60 m), a apărut o imitație barbară din *tipul Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul*. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 59706.

Bibliografie: CHIRIAC, GRĂMĂTICU, TALMAȚCHI, NICOLAE 1999, p. 318, nr. 1; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 5; TALMAȚCHI 2001/b, p. 46.

ISACCEA (jud. Tulcea). A fost descoperită în oraș (fără alte precizări) o monedă de *tip Vârteju - București*.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 147; PREDA 1998, p. 190; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 6.

IZVOARELE (com. Lipnița, jud. Constanța). Sunt menționate ca fiind descoperite în zona așezării de la Sucidava (punctul „Kala Gherghi”) și în punctul „La Tablă” o drahmă din *tipul Vârteju - București* (mai multe exemplare?) și o alta din *tipul imitații Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul*.

Bibliografie: IRIMIA 1980, p. 74, n. 69, p. 75; IRIMIA 1988, p. 36, n. 43; PREDA 1998, p. 190, p. 217; IRIMIA 2006/b, p. 250; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 7; IRIMIA 2007, p. 146.

Câte un exemplar din *tipurile Vârteju - București* și *Inotești - Răcoasa* au fost descoperite în vara anului 1995 pe malul Dunării, în punctul „La Tablă”, în raza așezării getice. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 59435 și 59590. Piesa din cel de al doilea tip este subaerată.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2000, p. 394, nr. 1-2; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 7.

MAHMUDIA (com. Mahmudia, jud. Tulcea). Este amintită ca fiind descoperită în zonă o monedă din *tipul Măcin*. Se păstrează în colecția Muzeului de Istorie din Galați la nr. de inv. 6600.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144 și 148, nr. 2; MITREA 1984, p. 186, nr. 48; PREDA 1998, p. 176; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 8; TALMAȚCHI 2001/b, p. 46.

MĂCIN (jud. Tulcea). În anul 1961, pe dealul Urliga, a fost găsită o monedă de argint din *tipul Măcin*. Se păstrează în colecția particulară I. Tăune.

Bibliografie: *Expoziție* 1977, p. 6, 40-41; MITREA 1978, p. 365, nr. 7; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 143 și 148, nr. 1; MITREA 1984, p. 186, nr. 50; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 9.

În localitate a fost descoperită o altă monedă din *tipul Măcin*. Se păstrează în colecția numismatică a Bibliotecii Academiei Române.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144.

OSTROV (com. Ostrov, jud. Constanța). Pe insula de la Păcuiul lui Soare, în perioada săpăturilor arheologice din campania anului 1982, a fost găsită o monedă fragmentară din *tipul Inotești - Răcoasa*. Exemplarul nu provine dintr-un context clar, ci dintr-un pământ de umplutură. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța la nr. de inv. 65544.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2001, p. 133, nr. 101; TALMAȚCHI 2006, p. 183, nr. 11.

TELIȚA (com. Frecăței, jud. Tulcea). Găsită probabil aici sau în zona delimitată de orașele Măcin și Tulcea o monedă de *tip Măcin*. Se păstrează în colecția numismatică a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale la nr. de inv. 10411.

Bibliografie: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 148, nr. 3; TALMAȚCHI 2006, p. 184, nr. 14.

DOBROGEA. În mod întâmplător a fost descoperită o monedă din *tipul Vârteju - București*. Se păstrează în colecția numismatică a MINA Constanța.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2002-2003, p. 381, nr. 217, p. 390, pl. VIII, nr. 217; TALMAȚCHI 2006, p. 184, nr. 16.

DOBROGEA DE NORD. În zona delimitată de orașele Măcin și Tulcea sau poate din zona Telița a fost descoperită o monedă de argint din *tipul Măcin*. Se păstrează în colecția numismatică a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale la nr. de inv. 10411. La acestea se adaugă alte două exemplare ce făceau parte dintr-o colecție particulară (Col. Darie).

Bibliografie: PREDA 1973, p. 152; *Expoziție* 1977, pl. 2, nr. 3 a și b; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 144 și 148, nr. 3.

În jumătatea de nord a teritoriului dobrogean a fost descoperită o piesă de argint geto-dacică din *tipul Dumbrăveni*. Exemplarul este de nominal mic (2,72 g), sub limita cunoscută pentru acest tip monetar. Se păstrează în colecția numismatică a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale la nr. de inv. 51091.

Bibliografie: TALMAȚCHI 2006-2007, p. 75, nr. 1, pl. I, nr. 1.

*

Locurile de aflare a noilor piese de argint din catalogul descoperirilor făcute între anii 1994-2005 pare a fi, în general, corespunzător unor centre getice cunoscute în bibliografia de specialitate. Începem enumerarea lor cu cele din jumătatea de sud a teritoriului dobrogean. Cea de la Floriile, cunoscută în bibliografie și ca Adâncata-Floriile, a fost semnalată încă din anul 1993¹²⁴, iar complexul de așezări situat în raza comunei Aliman (jud. Constanța) oferă în continuare noi și noi materiale monetare de un real interes pentru istoria monetară a teritoriului dobrogean în perioada secolelor VI-I a. Chr. Din păcate, aceste materiale provin, ca și alte piese arheologice, din descoperiri întâmplătoare făcute la suprafața terenului sau în fracturi ale solului, de specialiștii muzeului constănțean și de către diverși pasionați colecționari amatori. De curând ansamblul de așezări a fost ordonat cronologic, menționându-se o așezare getică fortificată (Adâncata I¹²⁵), o altă așezare getică (Adâncata II¹²⁶), o așezare romană¹²⁷ și o așezare medievală¹²⁸. Revenind la prima așezare, identificată în punctul „Dealul Cișmelei” (pe platoul nordic al dealului Dedibal), specificăm că ea beneficiază de numeroase descoperiri de materiale arheologice, pe de o parte ceramice (ceramică getică lucrată cu mâna, ceramică lucrată la roată, ceramică grecească de lux, amfore greco-elenistice de Chios, Samos, de Thasos, Heracleea Pontică (?), Menda, Sinope, Rhodos și pseudo-Cos; torți de amfore șampilate de

¹²⁴ Menționăm descoperirea încă din anii 1972-1973 a unei amfore produsă la Heraclea Pontică în perioada secolelor V-IV a. Chr. care ar putea proveni dintr-un mormânt conform IRIMIA 1983, p. 91-92.

¹²⁵ IRIMIA 2007, p. 150.

¹²⁶ IRIMIA 2007, p. 150-151.

¹²⁷ Din așezarea romană provin patru denari emiși pentru Faustina II (Antoninus Pius), Severus Alexander, Septimius Severus și Iulia Domna (Septimius Severus). Se păstrează într-o colecție particulară.

¹²⁸ IRIMIA 2004-2005, p. 319; doar pentru așezările Adâncata I și Adâncata II conform IRIMIA 2006/b, p. 243.

Thasos, Sinope, Rhodos și Cos), pe de altă parte de unelte (brăzdar, topor plat cu aripioare, cosor¹²⁹), podoabe (fibulă de bronz de schemă tracică¹³⁰), arme (patru vârfuri de săgeți de luptă și un vârf de sulită¹³¹), un clopoțel de bronz¹³². Notăm de asemenea și semne monetare, respectiv monede turnate și bătute în mai multe centre importante ale lumii grecești din intervalul cronologic deja enunțat. La acestea se adăugă alte materiale ceramice (două străchini, din care una de factură greacă), podoabe și accesorii de îmbrăcăminte (patru verigi, o fibulă, un inel fragmentar, o mărgică din pastă de sticlă cu măști umane), provenind din inventarele a două morminte getice aflate în vecinătatea așezării fortificate¹³³. La acestea s-ar mai adăuga o verigă de bronz, considerată ca făcând parte din categoria cingătorilor sau a pandantivelor, căreia nu i se cunoaște contextul descoperirii¹³⁴. Un fapt relevant pentru înțelegerea unor aspecte tehnice ale pătrunderii monedelor și a altor piese arheologice în complexul de la Adâncata, într-un mediu greco-autohton avizat, l-ar putea constitui distanță mică, de aproximativ 9-10 km, față de Dunăre, ca și posibilitatea ca acest complex de așezări să fi avut o legătură directă cu apele fluviului¹³⁵, cum deja s-a observat foarte bine¹³⁶. Materialul amforic din secolul al V-lea a. Chr. corespunde cu perioada de penetrație a vârfurilor de săgeți-semne monetare descoperite într-un număr neașteptat de mare. Dar tocmai aceste descoperiri atestă rolul pe care s-ar putea sa-l fi jucat așezarea fortificată Adâncata I. **De ce nu, s-ar putea să avem aici sediul unui important centru rezidențial autohton¹³⁷, cu relații importante în lumea greacă de pe litoralul dobrogean, în special cu Histria.**

La Hârșova și împrejurimile imediate sunt cunoscute descoperiri monetare preromane cu precădere sub forma monedelor histriene de argint și de bronz (izolate și în tezaure¹³⁸). În zonă mai sunt cunoscute câteva puncte unde au fost descoperite vestigii getice. Amintim „Dealul Cetății”¹³⁹, punctul „La Moară”¹⁴⁰

¹²⁹ IRIMIA 1999, p. 73-74, nr. 1-3; IRIMIA 2000, p. 102-103, nr. 1-3; IRIMIA 2006/b, p. 244.

¹³⁰ IRIMIA 2004-2005, p. 339.

¹³¹ IRIMIA 2004-2005, p. 339.

¹³² IRIMIA 2004-2005, p. 340.

¹³³ CHIRIAC, ICONOMU 2005, p. 209-217.

¹³⁴ CHIRIAC, ICONOMU 2005, p. 212.

¹³⁵ Cu prilejul unei periegeze efectuate de autor în anul 2005, pe unul din colții de stâncă de calcar aflați în apropierea complexului, pe valea Palucci, a fost observat un cârlig de acostare a navelor, înfipt la o înălțime apreciabilă, de aproximativ 8-10 metri. Și acest fapt ar putea fi un indiciu pentru luarea în considerație, pentru epocă antică, a existenței unui microcanal de navigare până la Dunăre. Probabilul canalul de odinioară pare a corespunde cu drumeagul de trecere prin zonă, folosit curent de populația rurală de astăzi (cale de acces pentru căruțe), pe drumul care pornește din localitatea Adamclisi, apoi pe lângă Urluia spre fosta localitate Adâncata, și este paralel pentru o bună bucată de drum cu traseul șoselei Constanța-Ostrov.

¹³⁶ IRIMIA 2004-2005, p. 348.

¹³⁷ IRIMIA 2004-2005, p. 357.

¹³⁸ TALMAȚCHI 1997, p. 113; PARASCHIV-TALMAȚCHI 1999, p. 80.

¹³⁹ ARICESCU 1971, p. 352; PÂRVAN 1974, p. 55; NICOLAE 1993, p. 215.

¹⁴⁰ IRIMIA 1980, p. 77; NICOLAE 1993, p. 227; despre cercetările arheologice de salvare din acest punct vezi la BOUNEGRU, HAȘOTTI, MURAT 1989, p. 273-293.

(aflat în amonte de localitate pe malul Dunării) și probabil punctul „La Rasim”¹⁴¹. V. Pârvan a enunțat posibilitatea existenței în „Dealul Cetății” a unei fortificații getice, premergătoare castrului roman¹⁴². La acestea adăugăm existența unei necropole getice aflate în apropierea malului fluviului la aproximativ 1 km, pe direcția nord-vest față de localitate¹⁴³, respectiv poate o a doua în sudul respectivului centru danubian¹⁴⁴. Menționăm descoperirea unei urne în cadrul unui cimitir de incinerație din a doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr.¹⁴⁵ Toate piesele descoperite la Dunăreni provin din interiorul așezării fortificate getice, aflate în apropierea celei romane¹⁴⁶, datată în secolele IV-I a. Chr. În raza localității, în interiorul fostului IAS, a mai fost descoperit un mormânt de incinerație ce poate fi datat pe baza inventarului ceramic în secolul al III-lea a. Chr.¹⁴⁷ Piesa de la Moșneni provine din apropierea fostului IAS al localității. Din zonă mai sunt cunoscute din descoperiri de suprafață numeroase materiale ceramice getice și grecești dateate în perioadă elenistică¹⁴⁸. Așezarea de la Moșneni era parte componentă a *chorei* callatiene și punct important aflat pe traseul ce lega colonia doriană de Dunăre¹⁴⁹.

La Pecineaga (jud. Constanța) este cunoscută, la aproximativ 5 km în direcția nord-vest față de localitate, o așezare rurală romană care suprapune o alta preromană așa cum au dovedit-o diversele materiale ceramice descoperite și dateate în secolul al III-lea a. Chr.¹⁵⁰ O a doua așezare elenistică este poziționată la doar 1 km depărtare în direcția sud-est de precedentul punct, putând fi datată în secolele IV-II a. Chr.¹⁵¹ Așezările făceau parte din teritoriul de influență al coloniei Callatis¹⁵².

La Sibioara (jud. Constanța), în capătul de nord-vest al lacului Tașaul, a fost descoperită o așezare în care sunt prezente și materiale ceramice preromane, dateate în ultima parte a secolului al IV-lea a. Chr.¹⁵³ Mormântul descoperit la Mihai Viteazu (jud. Constanța) poate avea un caracter princiar¹⁵⁴, constituindu-se într-o movilă de mari dimensiuni în care inventarul ceramic (*lekane* și amfore) datează complexul, „în al doilea sau al treilea sfert al secolului al IV-lea”¹⁵⁵.

¹⁴¹ IRIMIA 1983, p. 112.

¹⁴² PÂRVAN 1967, p. 93-94.

¹⁴³ ARICESCU 1971, p. 352.

¹⁴⁴ IRIMIA 1975, p. 104.

¹⁴⁵ ARICESCU 1970, p. 222-223.

¹⁴⁶ IRIMIA 2007, p. 214, fig. 27.

¹⁴⁷ IRIMIA 1973, p. 12-13; IRIMIA 1983, p. 84.

¹⁴⁸ GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 267, nr. 1175-1176; IRIMIA 1973, p. 56-60; IRIMIA 1980, p. 70; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1985, p. 56; IRIMIA 2006, p. 133-134.

¹⁴⁹ IRIMIA 1980, p. 70-78; RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU 1985, p. 65.

¹⁵⁰ IRIMIA 1980, p. 102, nr. 1.

¹⁵¹ IRIMIA 1980, p. 102, nr. 2.

¹⁵² IRIMIA 1980, p. 70.

¹⁵³ IRIMIA 1980, p. 105-106.

¹⁵⁴ IRIMIA 1983, p. 72.

¹⁵⁵ IRIMIA 1983, p. 130; IRIMIA 1984, p. 72-74.

Așezarea de la Valea Teilor este însoțită și de descoperirea unor morminte datate în a doua epocă a fierului¹⁵⁶. De asemenea, din același punct, mai provin o amforă de Heracleea datată de la jumătatea spre ultima partea a secolului al IV-lea a. Chr.¹⁵⁷ Mormintele negrești descoperite la Ceamurlia de Jos¹⁵⁸ par să facă parte din *chora* coloniei Orgame, remarcându-se prezența mormintelor plane de înhumăție și a mormintelor tumulare de înhumăție¹⁵⁹ care par a aparține perioadei Latène¹⁶⁰.

Apoi observăm aceeași posibilă legătură (monedă-așezare) în cazul restului monedelor din tipurile geto-dacice nord-dunărene și dobrogene descoperite până în prezent, enumerând centrele sau necropolele din jumătatea nordică de la Aegyssus, Isaccea, Mahmudia, Măcin, Niculițel, Parcheș și Telița, respectiv din jumătatea sudică de la Cheia și Izvoarele.

La Aegyssus sunt cunoscute urme materiale care atestă o prezență getică¹⁶¹ ca și produse grecești elenistice pătrunse pe cale comercială așa cum este o amforă de Thasos datată în anii 350-270 a. Chr.¹⁶² Un punct important în descoperiri este semnalat în „Dealul Monumentului”, cu o așezare getică (datată în secolele IV-III a. Chr.¹⁶³) în care apar și materiale grecești, printre care sunt de amintit două mânuși de amfore thasiene datate în anii 350-270 a. Chr.¹⁶⁴. Se adaugă așezarea getică datată în secolele IV-III a. Chr. din „Dealul Taberei”¹⁶⁵ (aici a fost descoperită ceramică getică și o mănășă de amforă de Cnidos datată în secolul I a. Chr.¹⁶⁶) sau cele din punctul „Via Judecătorului”, în apropierea municipiului, unde s-au descoperit două mânuși de amfore rhodiene datate în secolul al II-lea a. Chr.¹⁶⁷ Mai amintim din raza municipiului o necropolă plană birituală datată în secolele II-I a. Chr.¹⁶⁸ și un mormânt plan datat la mijlocul secolului al III-lea a. Chr.¹⁶⁹

În zona cetății romane și romano-bizantine de la Isaccea (aflată la est de oraș), sunt descoperite numeroase fragmente ceramice din a doua epocă a fierului¹⁷⁰, putând fi amintite și două amfore de Thasos (sfârșitul secolului al IV-lea) și de Heracleea Pontică (datată în anii 300-250 a. Chr.)¹⁷¹. În zona localității Niculițel, mai exact pe Valea Bâdâc (aflată între dealurile Bădila), au fost descoperite și fragmente ceramice din cea de a doua epocă a fierului¹⁷². Centrele

¹⁵⁶ IRIMIA 1983, p. 78.

¹⁵⁷ BAUMANN 1973-1975/a, p. 36, nr. 14.

¹⁵⁸ IRIMIA 1983, p. 70.

¹⁵⁹ IRIMIA 1983, p. 90.

¹⁶⁰ IRIMIA 1984, p. 75.

¹⁶¹ ȘTEFAN 1954, p. 36.

¹⁶² BAUMANN 1973-1975/a, p. 36-37, nr. 16-17.

¹⁶³ IRIMIA 2007, p. 159.

¹⁶⁴ BAUMANN 1973-1975/a, p. 38, nr. 22.

¹⁶⁵ BAUMANN 1973-1975/b, p. 222; IRIMIA 2007, p. 159.

¹⁶⁶ BAUMANN 1973-1975/a, p. 39, nr. 24; BAUMANN 1973-1975/b, p. 219.

¹⁶⁷ BAUMANN 1973-1975/a, p. 40, nr. 27.

¹⁶⁸ LUNGU 1996, p. 53-60; 65-70.

¹⁶⁹ LUNGU 1996, p. 61-64.

¹⁷⁰ ȘTEFAN 1954, p. 37.

¹⁷¹ BAUMANN 1973-1975/a, p. 38, nr. 20.

¹⁷² ȘTEFAN 1954, p. 37.

de la Valea Teilor și Niculițel se aflau pe o cale comercială prin care se făcea legătura între cetatea Histria și Dunăre, parcurgând valea Slavelor, a Ciucurovei, dealurile Niculițelului și se oprea în dreptul actualului oraș Isaceea¹⁷³. La Telița este cunoscut un tumul, cu șapte morminte interioare de incinerare¹⁷⁴. Necropola descoperită în zonă aduce noi contribuții la cunoașterea civilizației populației autohtone în perioada secolului al III-lea a. Chr.¹⁷⁵ La Mahmudia este amintit un mormânt de incinerare¹⁷⁶, un altul de înhumare (punct „La Lutărie”)¹⁷⁷ și diferite fragmente ceramice din cea de a doua epocă a fierului¹⁷⁸ etc. De la Parcheș (jud. Tulcea) provine o amforă de Thasos datată în secolul al IV-lea¹⁷⁹. La Măcin au fost descoperite în apropierea cetății romane diferite materiale getice¹⁸⁰, la care se adaugă fragmente ceramice de amfore produse la Thasos, Heraclea Pontică și Sinope, ceea ce ar atesta prezența activității comerciale începând cu al doilea sfert al secolului al III-lea a. Chr.¹⁸¹

În jumătatea sudică a teritoriului dobrogean notăm zona din jurul localității Izvoarele (jud. Constanța), cunoscută pentru numeroase vestigii preromane, inclusiv existența unei așezări geto-trace¹⁸², în punctul „La Tablă” (datată în secolele VI-I a. Chr.¹⁸³). Prin cercetări de suprafață de aici au fost strânse numeroase materiale ceramice și monetare¹⁸⁴. În punctul „Kala Gherghi” se păstrează ruinele fortificației Sucidava Moesica din provincia Moesica Secunda¹⁸⁵. Apoi, în spațiul central dobrogean, la aproximativ 2 km în direcția est-sud-est față de comuna Cheia, a fost descoperită, în urma cercetărilor de suprafață¹⁸⁶, o mare așezare datată pe baza materialelor ceramice în perioada elenistică. Din localitate mai provine și o toartă de amforă de Thasos din perioada elenistică¹⁸⁷.

În finalul acestui studiu, pornind de la totalitatea descoperirilor monetare izolate și în tezaure de monede geto-dacice nord-dunărene și dobrogene (având în vedere și hărțile întocmite cu răspândirea descoperirilor pentru fiecare tip monetar în parte) ne propuем comentarea câtorva aspecte privind prezența, circulația și rolul respectivelor piese în cadrul societății locale.

Lipsa inițială a descoperirilor monetare de tip geto-dacic în Dobrogea a fost privită și explicată ca o curiozitate¹⁸⁸. Ulterior datele s-au îmbogățit semnificativ, oferind noi direcții de cercetare. Monedele din tipurile geto-dacice apărute în

¹⁷³ BAUMANN 1973-1975/a, p. 44; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1978, p. 65.

¹⁷⁴ SIMION, CANTACUZINO 1962, p. 373-381; IRIMIA 1983, p. 90; SIMION 2003, p. 362.

¹⁷⁵ BAUMANN 1973-1975/a, p. 32; SIMION 1976, p. 157-159; SIMION 1977, p. 57; SIMION 2003, p. 362.

¹⁷⁶ BUJOR 1957, p. 250.

¹⁷⁷ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/b, p. 55-76.

¹⁷⁸ ȘTEFAN 1954, p. 37.

¹⁷⁹ BAUMANN 1973-1975/a, p. 36, nr. 15.

¹⁸⁰ IRIMIA 2007, p. 158.

¹⁸¹ LUNGU 1994, p. 138, nr. 10.

¹⁸² CULICĂ 1967, p. 681.

¹⁸³ IRIMIA 2007, p. 146.

¹⁸⁴ IRIMIA 1988, p. 36, n. 43.

¹⁸⁵ ZAHARIADE 1988, p. 117.

¹⁸⁶ ALEXANDRESCU, AVRAM, BOUNEGRU, CHIRIAC 1986, p. 247.

¹⁸⁷ IRIMIA 1973, p. 46.

¹⁸⁸ PREDA 1973, p. 180; PREDA 1980, p. 338-339.

Dobrogea fac parte din cea de a doua etapă și tot odată finală a monetăriei din nordul Dunării, fiind din *tipurile Dumbrăveni, Adâncata – Mânăstirea, Vârteju - București, Inotești - Răcoasa și Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul*. Mergându-se doar pe principii economice s-a considerat absolut normală lipsa emiterii sau a necirculării monedelor geto-dacice în Dobrogea. Faptul a fost explicat pe de o parte prin prezența monedelor grecești din perioadă autonomă, prin întreținerea unui comerț înfloritor cu coloniile pontice¹⁸⁹. Pe de altă parte, se recurgea pentru acoperirea necesităților inclusiv la monedele macedonene¹⁹⁰. În perioada secolelor II-I a. Chr., în spațiul de contact din stânga și din dreapta Dunării, moneda de tip geto-dacic și-a găsit un vad de trecere acolo unde, teoretic, monedele de altă factură emitentă (Histria, Callatis și Tomis) acopereau, conform unor păreri, necesarul reclamat de stringențele comerciale locale¹⁹¹. Perioada secolelor II-I a. Chr., din punct de vedere politic și militar, a adus importante transformări în ceea ce privește relațiile dintre comunitățile grecești și cele getice. Dar sunt de făcut observații privitoare și la situația comunităților autohtone în perioada acelorasi secolelor II-I a. Chr. Este cunoscut și demonstrat deja faptul că perioada cea mai bogată din punct de vedere calitativ și cantitativ, susținută și de o locuire intensă, pentru *davae*-le aflate în spațiul Daciei Răsăritene aparține sfârșitului secolului al II-lea/debutului secolului I a. Chr.; ea durează până la conflictele daco-romane din finalul secolului I p. Chr. și începutul secolului al II-lea p. Chr.¹⁹² Trebuie amintită existența legăturilor puternice manifestate la nord și sud de Dunăre, malul stâng, puternic populat, fiind și beneficiarul unei vieți economice și comerciale semnificative. Deși se aflau în relații permanente cu lumea greacă, activitatea monetară a atelierelor de pe litoral în secolele amintite decăzuse vizibil (cu precădere la Histria)¹⁹³; monedele de bronz (slabe în cea mai mare parte din punct de vedere calitativ și cantitativ) nu au putut să acopere prin circulația lor expansiunea monedelor de argint anterioare (înregistrată cu precădere în așezările locale aflate pe malul drept al Dunării).

Descoperirea unor monede geto-dacice pe malul drept al Dunării, ca și cele cu lumea greacă de pe litoral sunt o dovadă, printre altele¹⁹⁴, a existenței conexiunilor existente între populația autohtonă aflată pe ambele maluri¹⁹⁵. Apariția lor nu sunt rezultatul unei „înregistrări sau o informare greșită”¹⁹⁶, ci concludente pentru cunoașterea raporturilor getice de la nordul și sudul Dunării dar și poate, colateral, a celor geto-grecești. Emisiunile geto-dacice au trecut în mod firesc „bariera” Dunării, chiar dacă destul de timid și cu precădere în fază târzie a monetăriei geto-dacice. După cum se observă toate importante vaduri de trecere din Muntenia spre Dobrogea și invers prezintă descoperiri monetare de

¹⁸⁹ PREDA 1980, p. 339; PREDA 1998, p. 175.

¹⁹⁰ PREDA 1973-1975, p. 65.

¹⁹¹ PREDA 1973, p. 180; despre prezența în special a monedelor histriene și a diverselor materiale ceramice grecești pe malul dobrogean al Dunării în perioada secolelor VI-II a. Chr. cf. CONOVICI 1979, p. 87-93.

¹⁹² MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1993, p. 291-296; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1998, p. 117.

¹⁹³ PREDA, NUBAR 1973, p. 45-46.

¹⁹⁴ IRIMIA 2007, p. 168.

¹⁹⁵ IRIMIA 1980, p. 75.

¹⁹⁶ PREDA 1973, p. 212.

tip geto-dacic. Astfel, Izvoarele¹⁹⁷, Hârșova¹⁹⁸ și Isaceea¹⁹⁹ se constituie în cele mai accesibile locuri de trecere între cele două maluri prin vadurile de sud, de centru și de nord. De aici până la preluarea tehnicii monetare n-a mai fost decât un pas, făcut, credem noi, de geții din partea de nord a teritoriului dintre Dunăre și Mare, sub forma monedelor de *tip Măcin*. Sau, pe baza creșterii puterii politice, se ajunge la comandarea unor exemplare (tot în argint!) cu însemne proprii dar cu o iconografie și cu o legendă de inspirație greacă. Comanda în argint (și nu în bronz) poate fi explicată tocmai prin cunoașterea emisiunilor geto-dacice de argint produse în nordul Dunării de diferite uniuni de triburi. Ele sunt mai apropiate de ceea ce se întâmplă la nordul Dunării decât de ceea ce se cunoaște la sudul fluviului sau pe coasta pontică²⁰⁰. Tocmai lipsa legendei pe reversul monedelor din *tipul Măcin* poate sugera includerea lor în marea familie a tipurilor produse de monetăria geto-dacică de la nordul Dunării²⁰¹. De altfel, piesele de *tip Moskon* nu copie modelul în argint al cetății Histria, ci tot iconografia monedelor macedonene de tip Filip al II-lea, prezentă și pe monedele geto-dacice din spațiul aflat pe malul stâng dunărean. Ipoteza unei eventuale bateri a lor pare la rândul ei perfect posibilă²⁰², poate într-un atelier monetar itinerant deplasat special în mediul autohton. Despre probabile imitații histriene de argint în centre mari autohtone sau prin monetării aflate în mișcare se pot face câteva observații. Din punctul nostru de vedere acest fapt este posibil pentru unele spații ale comunităților autohtone aflate în Dobrogea; din păcate însă puține sunt cercetate din punct de vedere arheologic și ne referim aici în primul rând la unele așa-numite centre de putere politică²⁰³. Bănuiala noastră se îndreaptă spre importantul centru de la Adâncata-Floriile (jud. Constanța) unde sunt cunoscute două așezări getice – Adâncata I și II-²⁰⁴. Deocamdată nu același lucru îl putem afirma cu privire la așezarea de la Satu Nou (Oltina), cu cele două puncte „Valea lui Voicu” și „Vadul Vacilor”²⁰⁵, unde descoperirile de piese de argint (1) și de bronz (2) histriene și altele autonome din Tomis și Callatis sunt extrem de modeste până în acest moment²⁰⁶. Oricum, capacitatea de a copia o monedă originală de către mediul autohton trădează prezența unei componente importante a elenizării, fapt asemănător petrecut și în spații geografice aflate la o

¹⁹⁷ TALMAȚCHI 1998/b, p. 26-27.

¹⁹⁸ NICOLAE 1995-1996, p. 135; TALMAȚCHI 1997, p. 113; NICOLAE, NICOLAE 2006, p. 278-279.

¹⁹⁹ SIMION 1996, p. 124.

²⁰⁰ Fapt remarcat de prof. Constantin Preda încă de acum aproape 40 de ani, cf. PREDA 1973, p. 182.

²⁰¹ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 147.

²⁰² PREDA 1973, p. 182.

²⁰³ IRIMIA 2007, p. 140.

²⁰⁴ IRIMIA 2000, p. 102-112; IRIMIA 2004, p. 177-192; IRIMIA 2004-2005, p. 319-384; CHIRIAC, ICONOMU 2005, p. 217 (unde se menționează doar o singură așezare); IRIMIA 2007, p. 152.

²⁰⁵ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 115-154; IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 81-96; CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 139-175; CONOVICI, IRIMIA 1999, p. 196-211; CONOVICI 2000, p. 69-77; IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007, p. 81-118.

²⁰⁶ MITREA 1959/a, p. 157, nr. 4; MITREA 1959/b, p. 603, nr. 4; MITREA 1965/a, p. 608, nr. 4; MITREA 1965/b, p. 490, nr. 4; POENARU BORDEA, MITREA 1991, p. 218, nr. 9.

distanță apreciabilă de zona noastră²⁰⁷. În final, notăm și poziția adoptată de T. Gerasimov cu trei decenii în urmă conform căreia monedele de argint de la Histria, cele cu un stil de realizare „incorect”, ar fi falsuri contemporane și nu antice²⁰⁸, idee cu care nu putem fi de acord în totalitate. Și aceasta deoarece studiile noastre și ale unor colegi numismați au evidențiat numeroase exemplare considerate ca imitații de epocă și alteori, piese emise chiar de monetăria histriană. Stilul de redare a aversurilor și reversurilor nu ține de incapacitatea sau de „talentul” falsificatorilor actuali, ci de capacitățile tehnice și artistice ale anticilor doritori de a concura monetăriile oficiale. După părerea noastră, informațiile certe ne orientează, în general, spre două grupe mari, una reprezentând emisiuni considerate ca imitații deși credem că sunt bătute în atelierul histrian în mod oficial, iar a doua reprezintă imitații bătute cu mare probabilitate în ateliere locale, aparținătoare populației autohtone, deși tot atât de bine ar putea fi realizate pe baza unor ștanțe itinerante, deservite chiar de personal elen²⁰⁹.

Un aspect extrem de sensibil este cel ce privește circulația monetară. Aceasta reprezintă cel mai fin și exact indicator al dezvoltării economice. După cum se cunoaște ea poate fi surprinsă fie la distanță de sursă, fie în regiunea apropiată, pe piața orașului și în zona controlată de către *polis* (dacă ne referim la monedele grecești). Dacă în ceea ce privește prezența monedelor orașelor vest-pontice în Dobrogea am tinde să acceptăm existența unei circulații monetare (dar doar ca un concept, ea neîntrunind toate componentele definitorii), pentru zona din nordul Dunării sau în alte direcții am fi tentați să vorbim, așa cum s-a considerat și pentru alte regiuni²¹⁰, de o penetrare și nu neapărat de o circulație, nefiind vorba de o corespondență absolută între cei doi termeni. Numeroasele tezaure compuse din monede histriene, identificate la sudul și estul Carpaților, atrag atenția asupra fenomenului de teaurizare constatat la populația locală sau a pătrunderii unor loturi ce au fost păstrate ca atare, trădând uneori unul sau mai multe aspecte corespunzătoare acestui proces. Tezaurele puteau aparține unui sau unor comercianți, cu care s-a plătit la fața locului sau de care a fost deposedat prin violență, puteau fi considerate ca tributuri destinate unei autorități locale în scopul rezolvării unor probleme de interes pentru cetatea respectivă etc. A existat, fără îndoială, o legătură puternică între monedă și ceea ce denumim mediul local,

²⁰⁷ Aspecte privind situația din Sicilia la HANSEN, NIELSEN 2004, p. 148.

²⁰⁸ GERASIMOV 1972, p. 32.

²⁰⁹ Credem că, dacă nu cumva piesele găsite până în acest moment în mod izolat în așezare ar putea să fi aparținut unui tezaur împrăștiat din perioada lor de emisie, s-ar putea să fi fost emise printr-un astfel de „atelier itinerant” cu ștanțe portabile. Este vorba de exemplare care sunt bine realizate din punct de vedere iconografic și epigrafic. Pe avers cele două personaje sunt redată cu ochi extrem de expresivi, aproape bulbucați. Ele sunt piese ce prezintă, în totalitate, un argint de o culoare gri mat, respectiv aceleași ștanțe de avers și revers, conform pieselor aflate în col. numismatică a MINA Constanța la nr. 59186, 59187 etc.; la acestea adăugăm câteva zeci de exemplare ce au făcut parte la un moment dat dintr-o colecție privată din Constanța; despre prezența unor nuclee grecești în așezări autohtone cf. IRIMIA 2007, p. 169.

²¹⁰ GORINI 1998, p. 71.

fie ca instrument de schimb, fie sub imaginea de „bun deosebit”, cu o multitudine de aplicabilități, „religiozitatea” ei nefiind de exclus.

Revenind la monedele de tip geto-dacic din Dobrogea, după cum se observă din enumerarea tipurilor prezente, din punct de vedere cronologic, rămânem în limita secolelor II-I a. Chr. Acestea au folosit, în general, ca prototip tetradrahma lui Filip al II-lea²¹¹. Cea de a doua fază a monetăriei geto-dacice corespunde mai exact mijlocului secolului al II-lea până către anul 70 a. Chr., fiind caracterizată de reducerea accentuată a tipurilor monetare (inclusiv a pondurilor și a titlului argintului) ca și de extindere ariei de descoperiri²¹². În general, în Dobrogea, pentru descoperirile izolate, numărul pieselor din cadrul tipurilor monetare este mic, cele mai reprezentative, din punct de vedere cantitativ, fiind *Alexandru al III-lea – Filip al III-lea* (8 exemplare), *Vârteju – București* (7 exemplare sau mai multe), *Măcin* (5 exemplare) și *Inotești – Răcoasa* (4 exemplare). *Tipul Dumbrăveni* este prezent surprinzător pe litoral și în colțul sud-vestic dobrogean (Pl. II). *Tipul Adâncata – Mânăstirea* este reperat prin două descoperiri, una spre linia Dunării (spe sud-vest), cealaltă spre mare (Pl. IV). *Tipul Vârteju – București* este semnalat de-a lungul malului drept al Dunării, dar și spre litoral (s-ar putea ca aceste piese să fi venit de-a lungul râului Casimcea, Pl. V). *Tipul Inotești – Răcoasa* este de găsit spre colțul de sud-vest al teritoriului dobrogean și din nou de-a lungul râului Casimcea (Planșa VI). *Imitațiile de tip Alexandru al III-lea – Filip al III-lea Arideul* se concentrează în sudul Dobrogei, de la vest la est; există și o descoperire singulară în nordul teritoriului, pe malul fluviului, respectiv la Hârșova (Pl. VII). În privința monedelor dobrogene de tip *Măcin* remarcăm și în cazul descoperirilor izolate (Pl. VIII) și al tezaurelor (Pl. IX) concentrarea lor spre partea nordică a teritoriului dobrogean, chiar la extremitatea nordică. Pentru circulația monedei getice de tip *Măcin* în extremitatea de nord-vest a Dobrogei s-a pronunțat și V. H. Baumann²¹³. Nu credem că trebuie să insistăm foarte mult asupra relevanței acestor descoperiri în masa monetară existentă pe plan local, a reprezentativității acestora²¹⁴. Depinde de locul de descoperire, de rolul jucat de monedele respective pe plan local sau zonal, existând multe variabile de interpretare. În ceea ce privește tezaurele monetare, dacă facem abstracție de cele care conțin monede din *tipul Macin*, datele sunt sărace iar locurile de descoperire se află la distanțe mari unele de altele (Pl. III). Tezaure care au în componență un singur tip monetar sunt două (*tipul Adâncata – Mânăstirea*) la Caverna și (*tipul Alexandru al III-lea – Filip al III-lea Arideul*) la Hârșova. Cel mai bogat depozit din punct de vedere al tipurilor monetare este cel de la Somova care conține monede *Moskon*, *Măcin*, *Vârteju – București* și *Inotești – Răcoasa*. Însușind toate tezaurele descoperite în Dobrogea (Pl. III, VIII și X) remarcăm concentrarea acestora tot în jumătatea de nord a teritoriului, ilustrând încă o dată existența unei comunități importante în acestă

²¹¹ PREDA 1998, p. 220; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1997, p. 72.

²¹² PREDA 1980, p. 335; PREDA 1985, p. 325; PREDA 1998, p. 177-178.

²¹³ BAUMANN 2005, p. 13.

²¹⁴ Conform părerii lui V. Mihăilescu-Bîrliba „monedele de mică valoare se pierd mai ușor, ceea ce înseamnă că, între structura descoperirilor și structura reală a circulației monetare pot exista mari diferențe”, MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1998, p. 119; vezi în acest sens și MATUSZEWSKI, WIELOWIEJSKI 1973, p. 17-19; HACKENS 1975, p. 3-15.

zonă (trib sau uniune de triburi), ca și a rolului jucat de aceasta în intervalul cronologic cercetat. De asemenea, amintim asocierea monedelor geto-dacice cu tetradrahme thasiene și imitații după tetradrahme thasiene la Niculițel (punctul Sarica). Este de altfel unica asociere de acest gen, ca și unica asociere cu alte monede în afară de cele getice.

Ca rute comerciale importante pentru circulația mărfurilor, a monedelor și a oamenilor, se individualizează cele ce legau pe valea Carasu centrele de la Tomis și Axiopolis, cele ce legau Callatis și (separat) Histria de spațiul dunărean și cel dinspre Argamum și Dunăre (urmând râurile din partea central-nordică a teritoriului dobrogean). Aceasta din urmă trecea printr-o serie de așezări greco-autohtone dintre care, pentru analiza noastră, ne interesează cele de la Valea Teilor și Telița²¹⁵.

Un alt fapt ce trebuie amintit este identificarea în sânul comunităților locale sau grecești a unor monede intitulate *fourrées*, în fapt piese de bronz ce erau acoperite în mod intenționat de către autoritatea emitentă cu o peliculă de argint (la Histria și Callatis) sau de aur (la Callatis)²¹⁶. Au emis cetățile vest-pontice, la un moment dat, astfel de monede din cauze de criză economică sau au fost măsuri deliberate, indiferent de situația existentă, având în vedere că piesele respective erau destinate mediului autohton ? Probabil că motivația apariției lor trebuie căutată în chestiuni ce țin de politică și economie, specifice epocii respective²¹⁷. Această tentativă de fraudă n-ar fi fost un fapt inedit pentru monetăriile din spațiul vest-pontic sau în general din lumea greacă²¹⁸, el fiind des folosit și în epocile istorice ulterioare, pe scară largă, atât de către particulari, cât și de către autoritățile statale. Prezența monedelor subaerate sau *fourrées* în cadrul tipurilor *Vârteju - București* și mai ales *Inotești - Răcoasa* în descoperirile din Dobrogea nu exclude emiterea lor în centrul oficial, în monetăria respectivei formațiuni politice²¹⁹. Dar realizarea unui asemenea procedeu presupune cunoașterea foarte bine a procesului tehnologic monetar și nu în ultimul rând prezența probabilă a unor meșteri monetari proveniți din sudul tracic sau vestul și sud-vestul Pontului Euxin, angajați pe plan local doar pentru a realiza acest dificil procedeu monetar.

Din păcate, așa cum este și cazul noilor descoperiri, majoritatea lor apar în contexte întâmplătoare sau chiar neclare. Ne-a atras atenția un fapt care la prima vedere părea puțin relevant. Piesele geto-dacice descoperite în urma săpăturilor arheologice apar în contexte irelevante sau care nu au nici o legătură cu perioada propriu-zisă de penetrație sau circulație a monedelor respective. Să fie doar o întâmplare sau expresia unei realități concrete? S-ar putea ca în epoca romană (mai ales în cea timpurie, pe fondul penuriei monetare, în tranzacțiile mai mult sau mai puțin oficiale), cu precădere în regiunile rurale, să se folosească astfel de exemplare dar doar la stadiul de "monedă de argint". Sau erau păstrate ca „bun de argint” care într-un anumit context putea fi valorificat. Astfel de piese sunt foarte tocite, în general nemaipăstrând detalii iconografice sau eventuale legende

---

²¹⁵ BAUMANN 2005, p. 13.

²¹⁶ TALMAȚCHI 2004, p. 179.

²¹⁷ DEPEYROT 2002, p. 18.

²¹⁸ POENARU BORDEA 1996, p. 355.

²¹⁹ PREDA 1973, p. 234.

pe avers și revers, făcându-le mai ușor de folosit într-o epocă ulterioară. Drahmele din *tipul de imitații Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul* au un pond destul de asemănător cu cel al denarilor romani republicani aflați în circulație²²⁰. De asemenea, *drahmelimitații din tipul Alexandru al III-lea - Filip al III-lea Arideul* au fost descoperite la nordul Dunării în asociere cu emisiuni thasiene, apolloniene și dyrrhachiene, cu imitații thasiene, cu denari romani republicani și cu monede de bronz romane imperiale timpurii din prima jumătate a secolului I p. Chr.²²¹. Astfel de piese au jucat, din punct de vedere ponderal, un rol foarte important, acela de monede divizionare, iar denumirea de *drahmă* este pur convențională²²². Teritoriul dobrogean face parte din spațiul de rezonanță al monetăriei de tip geto-dacic, pe de o parte prin prezența unui atelier funcțional în interiorul comunităților autohtone, pe de altă parte prin prezența pieselor de argint din câteva tipuri monetare specifice Munteniei și Moldovei. Deși s-a afirmat chiar existența prin intermediul acestor monede a unei circulații monetare²²³, rămânem circumspecți, întrucât credem că asistăm mai degrabă la o simplă prezență a lor, fapt dublat de împrumutarea de către elita autohtonilor, din punct de vedere simbolic și politic, a unei tendințe manifeste pregnant în nordul fluviului, de a bate monedă de argint. Absolut la stadiu de ipoteză s-a afirmat posibilitatea existenței unei continuități între formațiunea politică a lui *Moskon* și cea care a emis monedele din *tipul Măcin*, dublată și de o diferență de câteva decenii între cele două tipuri monetare²²⁴. Cea mai mare parte dintre monedele prezente în catalog provin din colecții particulare²²⁵. Prezentele descoperiri, izolate și tezaure, aproape că dublează numărul de exemplare cunoscute până în acest moment, ceea ce ne poate sugera cantitatea de monede „circulantă” în afara lumii științifice, ceea ce poate impieta asupra stabilirii și fundamentării unor teorii sau chiar cvasi-certitudini privitoare la tema analizată. Recuperarea lor, fizică sau doar informatică, rămâne pentru autor pe mai departe o activitate absolut imperativă, reclamată de necesitatea cunoașterii la adevărata valoare și imagine a aspectului monetar specific lumii autohtone dintr-un teritoriu avansat din punct de vedere economic, comercial și îndeosebi monetar (datorită activității monetăriilor vest-pontice dobrogene, a circulației monedelor macedonene și a celor provenind din alte areale geografice).

²²⁰ Greutatea teoretică a unui denar roman republican este de 3,90 (HACKENS 1962, p. 29-47) sau de 3,86 g (CRAWFORD 1974, p. 594) dar sunt numeroase descoperiri romane republicane de denari în Dobrogea a căror greutate variază (datorită uzurii în circulație) în jurul valorii de 2,50-2,80 g.

²²¹ PĂRPĂUȚĂ 2006, p. 111.

²²² PREDA 1998, p. 222-223.

²²³ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 148.

²²⁴ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 148.

²²⁵ Subliniem meritul deosebit pe care îl au și astăzi colecționarii particulari onești ce își aduc o reală contribuție la dezvoltarea numismaticii românești, prin punerea în valoare a diferitelor tipuri monetare bătute în lumea antică, fie în metale nobile, fie în metale fără valoare implicită. De asemenea, aceștia își aduc contribuția, în general, la întreținerea, manifestarea și confirmarea unui interes deosebit al societății asupra numismaticii românești și străine, și, totodată, a cercetării de profil.

Piese din etapa târzie de funcționare a monetăriei geto-dacice par a fi fost emise din rațiuni economice, fiind descoperite în așezările autohtonilor²²⁶. Dar rolul monedelor geto-dacice nu este doar economic, ci și social-politic²²⁷. Și atunci trebuie avută în vedere aceeași dorință a comunităților getice din sudul fluviului, ca și a celor din nordul fluviului, de a emite direct sau la comandă tipuri monetare care să reprezinte un însemn de natură politică, un simbol al puterii locale. De asemenea, emisiunile de argint și de aur pseudo-Alexandru și pseudo-Lysimach ale atelierelor monetare litorale au fost bătute în contexte discutabile, fiind postume și credem noi în cantitate mică, având mai puțin un rol economic²²⁸ și mai mult politic, manifestat în cele mai multe cazuri spre și în nordul Dunării. Monedele de dimensiuni mari și implicit cu valoare ridicată aveau în primul rând un rol religios și politic, fiind în afara a ceea ce presupune economia monetară și circulația monetară²²⁹. În sfârșit, la toate acestea, deja au mai fost aduse și alte argumente pertinente de ordin stilistic, istoric, arheologic, metrologic și economic²³⁰. Așa numitele „inițiative limitate și izolate”²³¹ se înscriu într-un proces monetar amplu, este adevărat specific mai ales spațiului geografic aflat la nordul Dunării. Aceste procese monetare nu sunt neapărat comune²³², dar sunt fără discuție asemănătoare; cel de la sud este de certă inspirație nord-danubiană, acesta din urmă manifestându-și influența spre zona aflată de-a lungul malului drept al fluviului, apropierea fiind importantă din acest punct de vedere.

Oricum, pentru localnici, moneda a reprezentat un pas înainte în ceea ce privește contactul cu un instrument de schimb necesar, din punct de vedere economic și comercial, în cadrul societăților respective. Și chiar dacă, în anumite zone, nu a jucat un rol la adevărata sa valoare și funcție, moneda, prin tezaurizare, a însemnat acumularea unor resurse reprezentative pentru societatea locală, care au permis dezvoltarea unor forme de organizare în jurul unor nuclee stabile, conducând în timp la crearea de forțe politice și militare în fruntea cărora s-au aflat șefi de triburi sau uniuni de triburi. Treptat aceștia au început, datorită forței militare de care dispuneau, să aibă pretenții asupra resurselor agricole și financiare ale cetăților grecești, ei cunoscând deja, credem noi gradat, importanța monedei. De asemenea, Dunărea rămâne pe mai departe principala cale de comunicație economico-comercială, atât pentru populația getică, cât și pentru cea greacă.

Moneda greacă, mai ales în perioada elenistică, începe să cunoască, de la caz la caz, o întrebuințare curentă, răspunzând diferitelor cerințe comerciale pe care le dezvoltă fie orașul grec din epocă (transformat într-un organism complex, dar niciodată atât de strălucitor și puternic ca în perioada arhaică), fie anumite centre selective din lumea rurală dobrogeană. Pe fondul prezenței monedelor histriene,

²²⁶ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1997, p. 73-74.

²²⁷ BABEȘ 2001, p. 511.

²²⁸ MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 64.

²²⁹ POLANYI, ARENSBURG, PEARSON 1957, *passim*; HALPERIN 1994, p. 136-142; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1998, p. 118.

²³⁰ ILIESCU 1987, p. 261.

²³¹ PREDA 1998, p. 175.

²³² PREDA 1973, p. 180-182; PREDA 1998, p. 175.

tomitane și callatiene în teritoriu, apar emisiuni din tipurile geto-dacice nord dunărene. Nu știm în ce măsură acestea au jucat un rol important pe plan local, dar știm că au fost duse și în contexte unde există susceptibilități în ceea ce privește existența germenilor circulației monetare. Tot așa cum au ajuns și în spații extracirculatorii, unde rolul lor pare să fi luat un aspect politic și chiar religios. Odată „smulse” dintr-un context real monetar, monedele respectiv au fost „îngropate” pentru totdeauna. Și aceasta pentru că, așa cum a consemnat Aristotel, moneda este „principiul și tema schimbului”²³³, ori scoasă din context într-un mediu complet diferit și orientat spre depozitare și teaurizare (poate și schimb), îi erau ciuntite caracteristicile pentru care fusese destinată. *Într-o asemenea situație moneda nu are nici o legătură cu dinamica economiei bănești, cu circulația monetară propriu-zisă.* Oricum, indiferent de proveniența lor, termenul de circulație monetară nu se potrivește întotdeauna cu realitățile monetare din cadrul comunităților locale pentru intervalul cronologic analizat, nefiind întrunite mereu numeroase caracteristici ale fenomenului considerat ca atare²³⁴. De asemenea, îmbogățirea numărului de descoperiri monetare prin intermediul săpăturilor arheologice, cercetărilor de suprafață și a descoperirilor întâmplătoare, va întregi tabloul difuziunii acestor emisiuni în spațiile vizate. Trebuie spus că, probabil, nu avem siguranța receptării totalității descoperirilor existente, dar, în contextul dat, credem că beneficiem de un inventar cvasi-complet, relevant, concluziile și observațiile având la bază o masă monetară stabilă. O dificultate în demersul nostru s-a datorat publicării lacunare a multora dintre descoperiri, uneori simple menționări, fără alte precizări. Și într-un asemenea context trebuie păstrate rezervele cuvenite, de unde și ideea necesității formulării unor concluzii care să țină seama de situația informației existente, ele fiind până la urmă perfectibile. Înregistrarea pertinentă a diferitelor materiale și publicarea lor sperăm să ofere, odată cu trecerea timpului, o platformă tot mai bogată pentru discuțiile și interpretările viitoare referitoare la rolul, locul și importanța monedei de tip geto-dacic pătrunsă în mediul local dobrogean, ca și a pieselor de același tip dobrogene, în spații de interes politic și comercial din secolele II-I a. Chr.

Descoperirile monetare geto-dacice mai vechi sau mai noi aflate în Dobrogea asigură, după părerea noastră, integrarea acestui teritoriu în aria de circulație a monedei geto-dacice²³⁵, dar nu în întregime, aflându-ne mai degrabă la una din periferiile acesteia, cu un indice de penetrație cvasi-modest dar totuși existent, atât pe „extremități” (linia Dunării și cea a litoralului pontic), cât și în interiorul regiunii. Așa cum s-a remarcat în urmă cu aproape 20 de ani²³⁶, cercetarea diferitelor aspecte specifice monetăriei geto-dacice poate și trebuie să ofere unghiuri diferite de abordare și, de asemenea, propuneri în conformitate cu

---

²³³ PIERRE 2002, p. 81.

²³⁴ Despre necesara prudență ce trebuie manifestată privind transpunerea mecanică a unor concepte (economie monetară și circulație monetară) la MIHĂILESCU-BÎRLIBA 2003-2005, p. 100.

²³⁵ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a, p. 147.

²³⁶ ILIESCU 1987, p. 275.

argumentele susținute în cadrul analizei monetare. Iar aici un rol central îl ocupă însăși descoperirile monetare.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU 1968 – P. Alexandrescu, *Une nouvelle synthèse de l'histoire des villes grecques de la Dobroudja à l'époque preromaine*, RRH, 7 (1968), 2, p. 263-279.

ALEXANDRESCU, AVRAM, BOUNEGRU, CHIRIAC 1986 – E. Alexandrescu, A. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, *Cercetări periegetice în teritoriul histrian (II)*, Pontica, 19 (1986), p. 243-252.

ALEXANDRESCU, MORINTZ 1982 – P. Alexandrescu, S. Morintz, *À propos de la couche précoloniale de Mésambria*, Pontica, 15 (1982), p. 42-55.

ANASTASIU 1917 – V. Anastasiu, *Étude géologique de la Dobroudja*, Paris, 1917.

ARICESCU 1970 – A. Aricescu, *Noi date cu privire la cimitirele getice din zona Dunării, în Dobrogea*, în *Sesiunea de Comunicări a Muzeelor de Istorie*, vol. I, București, 1964, p. 222-239.

ARICESCU 1971 – A. Aricescu, *Noi date despre cetatea de la Hârșova*, Pontica, 4 (1971), p. 351-370.

AVRAM 2003 – Al. Avram, *Histria*, în *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, volume I (ed. by D. V. Grammenos, E. K. Petropoulos), Publications of the Archaeological Institute of Northern Greece, nr. 4, Thessaloniki, 2003, p. 279-340.

AVRAM 2006 – Al. Avram, *The Territories of Istros and Kallatis*, în *Surveying the Greek Chora, Black Sea Region in a Comparative Perspective*, edited by Pia Guldager and Vladimir F. Stolba, Black Sea Studies 4, The Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies, Aarhus University Press, Aarhus, 2006, p. 59-80.

BABEȘ 2001 – M. Babeș, *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a. Chr. Cultura populației băștinașe în secolele III-II a. Chr.*, în *Istoria Românilor*, vol. I., *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, (coord. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe), București, 2001, p. 501-532.

BAUMANN 1973-1975/a – V. H. Baumann, *Considerații asupra importului de amfore grecești în nordul Dobrogei*, *Peuce*, 4 (1973-1975), 1975, p. 29-60.

BAUMANN 1973-1975/b – V. H. Baumann, *Noi mărturii istorice dintr-un sondaj arheologic*, *Peuce*, 4 (1973-1975), 1975, p. 213-232.

BAUMANN 2005 – V. H. Baumann, *Prezența elenilor la Tulcea*, București, 2005.

BERCIU 1966 – D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.

BOUNEGRU, HAȘOTTI, MURAT 1989 – O. Bounegru, P. Hașotti, A. Murat, *Așezarea daco-romană de la Hârșova și unele aspecte ale romanizării în Dobrogea*, *SCIVA*, 40 (1989), 3, p. 273-294.

BRUJAKO 1997 – I. Brujako, *Despre evenimentele din secolul al III-lea a. Chr. din nord-vestul Mării Negre*, *Istros*, 8 (1997), p. 63-81.

BUJOR 1957 – Exp. Bujor, *Săpăturile de salvare de la Murighiol*, *Materiale*, 3 (1957), p. 247-254.

BUZOIANU 2001 – L. Buzoianu, *Civilizația greacă în zona vest-pontică și impactul ei asupra lumii autohtone (sec. VII-IV a. Chr.)*, Constanța, 2001.

CHIRIAC, GRĂMĂTICU, TALMAȚCHI, NICOLAE 1999 – C. Chiriac, S. Grămăticu, G. Talmațchi, C. Nicolae, *Noi descoperiri monetare la Carsium-Hârșova (jud. Constanța)*, *Pontica*, 32 (1999), p. 317-342.

CHIRIAC, ICONOMU 2005 – C. Chiriac, C. Iconomu, *Descoperiri arheologice din zona așezării getice de la Floriile (jud. Constanța)*, *ArhMold*, 28 (2005), p. 209-217.

COJA 1972 – M. Coja, *Cercetări noi în așezarea greco-romană de la Capul Dolojman-Argamum (?)*, BMI, 41 (1972), 3, p. 33-42.

CONDURACHI et alii 1954 – E. Condurachi, Gr. Florescu, V. Canarache, S. Dimitriu, D. M. Pippidi, G. Cantacuzino, I. Stoian, Vl. Zirra, *Histria, Monografie arheologică*, vol. I, București, 1954.

CONOVICI 1979 – N. Conovici, *Contribuții numismatice privind legăturile Histriei cu Țeții de la Dunăre în secolele VI-II î.e.n.*, SCIVA, 30 (1979), 1, p. 87-93.

CONOVICI 1980 – N. Conovici, *Les relations entre les Gètes des deux rives du Bas-Danube à la lumière des données archéologiques et numismatiques (IVe-IIe siècles av.n.è.)*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-10 septembre 1976)*, II. Histoire et Archéologie, édités par R. Vulpe, C. Preda, A. Vulpe et A. Stoica, București, 1980, p. 43-54.

CONOVICI 2000 – N. Conovici, *Satu Nou – "Valea lui Voicu", centre politique et commercial gète sur le Danube*, în *Pistiros et Thasos. Structures économiques dans la Péninsule Balcanique aux VIIe – IIe siècles avant J.-Chr.*, éd. M. Domaradzki, Opole, 2000, p. 69-77.

CONOVICI, IRIMIA 1991 – N. Conovici, M. Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découvertes à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza)*, Dacia NS, 35 (1991), 1-2, p. 139-175.

CONOVICI, IRIMIA 1999 – N. Conovici, M. Irimia, *Sistemul defensiv al davei getice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”*, în *Studia in honorem Ion Niculiță*, Chișinău, 1999, p. 196-211.

CRAWFORD 1974 – M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, vol. I-II, 1974.

CULICĂ 1967 – V. Culică, *O unealtă scitică de orfevrărie la Dunărea de Jos*, SCIV, 18 (1967), 4, p. 677-685.

DEPEYROT 2002 – G. Depeyrot, *Numismatique antique et médiévale en Occident, Problèmes et méthodes*, Paris, 2002.

Documentația 1991 – Documentația cu calculul rezervelor din calcar din zăcămintul Celea - Hârșova, jud. Constanța, Departamentul minelor. Regia Autonomă Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 1991.

DUMITRESCU, VULPE 1988 – V. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București, 1998.

Expoziție 1977 – 2500 de ani de circulație monetară la Gurile Dunării. Expoziție numismatică dedicată centenarului independenței de stat a României, aprilie-mai 1977, Comitetul de Cultură și educație socialistă a județului Tulcea, Muzeul Deltei Dunării, Tulcea, 1977.

GERASIMOV 1972 – T. Gerasimov, *Falshivi moneti v Rumania i u nas*, Numizmatika, 4 (1972), 2, p. 31-33.

GORINI 1998 – G. Gorini, *La penetrazione della moneta greca in Italia settentrionale, în Forme di contatto tra moneta locale e moneta straniera nel Mondo antico*, Atti del Convegno Internazionale, Aosta, 13-14 ottobre 1995, Padova, 1998, p. 71-79.

GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969 – M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia NS, 13 (1969), p. 127-282.

HACKENS 1962 – T. Hackens, *Considération sur le poids du denier romain vers la fin de la République*, Revue belge de numismatique et sigillographie, 1962, p. 29-47.

HACKENS 1975 – T. Hackens, *Terminologie et technique de fabrication*, în *Numismatique Antique. Problèmes et Methodes*, Actes du colloque organisé à Nancy, du 27 septembre au 2 octobre 1971 par l'Université de Nancy II et l'Université Catholique de Louvain, édités par J. M. Dentzer, Ph. Gauthier, T. Hackens, Nancy-Louvain, 1975, p. 3-15.

HALPERIN 1994 – R. Halperin, *Cultural economies past and present*, Austin, 1994.

HANSEN, NILSEN 2004 – M. H. Hansen, T. H. Nielsen, *An inventory of archaic and classical poleis. An investigation conducted by the Copenhagen polis centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford, 2004.

ILIESCU 1987 – O. Iliescu, *Precizări cu privire la rezultatele unor cercetări de numismatică geto-dacică*, SCIVA, 38 (1987), 3, p. 259-275.

ILIESCU et alii 1965 – O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol, C. Popescu, *Cabinetul Numismatic. Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare*, 13-14 (1965), iulie-decembrie.

IRIMIA 1973 – M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î.e.n.)*, Pontica, 6 (1973), p. 7-71.

IRIMIA 1975 – M. Irimia, *Observații privind arheologia secolelor VII-V î.e.n. în Dobrogea*, Pontica, 8 (1975), p. 89-114.

IRIMIA 1980 – M. Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica, 13 (1980), p. 66-118.

IRIMIA 1983 – M. Irimia, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica, 16 (1983), p. 69-148.

IRIMIA 1984 – M. Irimia, *Morminte plane și tumulare din zona litorală a Dobrogei (sec. IV-II î.e.n.) și problema apartenenței lor entice*, Thraco Dacica, 5 (1984), 1-2, p. 64-83.

IRIMIA 1988 – M. Irimia, *Unele considerații privind sfârșitul Latênului geto-dacic și continuitatea civilizației autohtone în Dobrogea*, SCIVA, 39 (1988), 1, p. 33-44.

IRIMIA 1989 – M. Irimia, *Unele considerații privind civilizația geților din Dobrogea în a doua epocă a fierului în lumina descoperirilor arheologice*, Symposia Thracologica, 7 (1989), Tulcea, p. 94-114.

IRIMIA 1993 – M. Irimia, *Geții din Dobrogea în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. și legăturile lor cu alte populații, în Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”. Valori ale civilizației românești în Dobrogea, dedicat Centenarului Școlii Normale „Constantin Brătescu” din Constanța și aniversării a 115 ani de la reintegrarea Dobrogei la Statul Român*, Constanța, 1993, p.156-176.

IRIMIA 1999 – M. Irimia, *Unelte din așezarea getică fortificată de la Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, Pontica, 32 (1999), p. 73-81.

IRIMIA 2000 – M. Irimia, *Outils de fer du site gète fortifié d'Adâncata (commune d'Aliman, dép. de Constanța), în Civilisation grecque et cultures antiques périphériques. Hommage à Petre Alexandrescu à son 70e anniversaire*, Bucarest, 2000, p. 102-110.

IRIMIA 2004 – M. Irimia, *Die getische Befestigung von Adâncata (Gem. Aliman, Kr. Constanța) und einige Fragen über die Beziehungen zwischen der autochtonen Zivilisation und der griechisch-hellenistischen Welt, în Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Deva, 2004, p. 177-192.

IRIMIA 2004-2005 - M. Irimia, *Descoperiri getice în zona Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, Pontica, 37-38 (2004-2005), p. 319-384.

IRIMIA 2006/a – M. Irimia, *Noi descoperiri getice și grecești din Dobrogea și din stânga Dunării*, Pontica, 39 (2006), p. 123-168.

IRIMIA 2006/b – M. Irimia, *Les rapports entre les autochtones et les grecs et le problème des emporia de la zone du Danube Inférieur, în Orgame / Argamum, Supplementa 1, A la recherche d'une colonie, Actes du Colloque International 40 ans de recherche archéologique à Orgamè / Argamum*, Bucarest – Tulcea –Jurilovca, 3-5 octobre 2005, textes réunis par Mihaela Mănucu-Adameșteanu, Bucarest, 2006, p. 241-261.

IRIMIA 2007 – M. Irimia, *Considerații privind așezările getice din Dobrogea și problema existenței unor emporia în zona Dunării inferioare*, Pontica, 40 (2007), p. 137-225.

IRIMIA, CONOVICI 1989 – M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”(com. Oltina, jud. Constanța).Raport preliminar*, Thraco-Dacica, 10 (1989), p. 115-154.

IRIMIA, CONOVICI 1990 - M. Irimia, N. Conovici, *Săpăturile arheologice în așezarea fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța*, Pontica, 23 (1990), p. 81-96.

IRIMIA, CONOVICI, GANCIU 2007 – M. Irimia, N. Conovici, A. Ganciu, *Le site gétique de Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constanța), le lieu dit „Vadu Vacilor”. Observations préliminaires*, Istros, 14 (2007), p. 81-118.

LMN III – *Lista Monumentelor Istorice 2004*, în M. O. al României, anul 172 (XVI), nr. 646 bis, vineri, 16 iulie 2004, vol. III.

LUNGU 1994 – V. Lungu, *Amfore ștampilate din nordul Dobrogei, Pontica*, 27 (1994), p. 133-155.

LUNGU 1996 – V. Lungu, *Aegyssus – documentare arheologică preromană, Peuce*, 12 (1996), p. 47-101.

MATUSZEWSKI, WIELOWIEJSKI 1973 – A. Matuszewski, J. Wielowiejski, *Statistical Method of Investigating the Structure of Currency Circulation from Coin Finds*, *Wiadomości Numizmatyczne*, Warszawa, 17 (1973), p. 17-19.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n.. Economie și monedă*, Iași, 1990.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1993 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Les dates numismatiques et la chronologie des sites de type La Tène de la Dacie*, în *Actes de XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Bratislava, 1-7 septembre 1991, ed. J. Pavúk, 3, Bratislava, 1993, p. 291-296.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1998 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Circulația monetară din Dacia Răsăriteană și civilizația orășenească timpurie*, *Cercetări, Omagiu lui Dan Gh. Teodor la a 65-a aniversare*, 17/1 (1998), p. 113-127.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1997 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Câteva remarci privind cronologia monetăriei geto-dacice*, în *130 de ani de la crearea sistemului monetar românesc modern*, București, 1997, p. 71-75.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 2003-2005 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Comerț fără monedă și monedă fără comerț în Dacia preromană*, CN, 9-11 (2003-2005), 2005, p. 99-103.

MITREA 1954 – B. Mitrea, *Un tezaur cu monede dacice descoperit la București de o echipă de muncitori a întreprinderilor Sfatului Popular*, în *Studii și referate*, vol. I, București, 1954, p. 290-302.

MITREA 1959 a – B. Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul R. P. R.*, SCIV, 10 (1959), 1, p. 155-158.

MITREA 1959 b – B. Mitrea, *Découvertes récentes de monnaies anciennes sur le territoire de la République Populaire Roumaine*, *Dacia NS*, 3 (1959), p. 603-605.

MITREA 1965/a – B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV, 16 (1965), 3, p. 605-618.

MITREA 1965/b – B. Mitrea, *Découvertes récentes ou plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumaine*, *Dacia NS*, 9 (1965), p. 489-501.

MITREA 1966/a – B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV, 17 (1965), 2, p. 415-427.

MITREA 1966/b – B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumaine*, *Dacia NS*, 10 (1966), p. 403-414.

MITREA 1978 – B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie*, 1977 (XXI), *Dacia NS*, 21 (1977), p. 363-369.

MITREA 1984 – B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie: 1981, 1982 et 1983 (XXV, XXVI et XXVII)*, *Dacia NS*, 28 (1984), p. 183-190.

MOISIL 1914 – C. Moisil, *Monete și tezaure monetare găsite în România și în Ținuturile românești învecinate (vechiul teritoriu geto-dac)*, BSNR, 11 (1914), 21, p. 23-27.

MOISIL 1943 – C. Moisil, *Tetradrahmele orașului Thasos și ale regiunii Macedonia Prima*, CNA, 17 (1943), p. 149-165.

MORINTZ 1964 – S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, *Dacia NS*, 8 (1964), p. 101-118.

MORINTZ 1984 – S. Morintz, *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiene timpurie și mijlocie în zona istro-pontică*, *Thraco-Dacica*, 8 (1984), p. 39-71.

MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1974 – S. Morintz, D. Șerbănescu, *Cercetări arheologice la Hârșova și împrejurimi*, SCIVA, 25 (1974), 1, p. 47-70.

MUȘMOV 1911 – N. Mușmov, *Kolektivni Nahodki na Moneti*, *IzvestijaBAD*, 2 (1911), p. 281-282.

NICOLAE 1993 – C. Nicolae, *Despre topografia anticului Carsium*, Pontica, 26 (1993), p. 215-229.

NICOLAE 1995-1996 – C. Nicolae, *Descoperiri de epocă romană și bizantină la Carsium*, Pontica, 28-29 (1998-1999), p. 135-160.

NICOLAE, NICOLAE 2004-2005 – C. Nicolae, V. Nicolae, *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Hârșova, punctul – „Celea Mică”*, Pontica, 37-38 (2004-2005), p. 385-405.

NICOLAE, NICOLAE 2006 – C. Nicolae, V. Nicolae, *Vadul Dunării de la Hârșova și rolul său în epocă romană și romano-bizantină*, Pontica, 39 (2006), p. 279-293.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1978 – E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale circulației monedei grecești în Dobrogea de Nord (sec. VI î. e. n.-I e. n.)*, Pontica, 11 (1978), p. 59-87.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/a – E. Oberländer-Târnoveanu, *Emisiuni monetare ale geților nord-dobrogeni. Monedele de tip Măcin*, Peuce, 8 (1980), p. 143-150.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980/b – E. Oberländer-Târnoveanu, *Stațiuni antice pe raza comunei Mahmudia (jud. Tulcea)*, Peuce, 8 (1980), p. 35-76.

OCHEȘEANU 1970 – R. Ocheșeanu, *Monedele basileului Moskon aflate în colecțiile Muzeului de Arheologie Constanța*, Pontica, 3 (1970), p. 125-129.

PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI 1999 – C. Paraschiv-Talmațchi, G. Talmațchi, *Studiu statistic asupra monedelor grecești, romane, romano-bizantine și medievale aflate în colecția Ana Crăciun (MINA Constanța)*, AnDob, 5 (1999), 2, p. 80-96.

PĂRPĂUȚĂ 2006 – T. Părpăuță, *Moneda în Dacia Preromană. Secolele IV a. Chr. – I p. Chr.*, Iași, 2006.

PÂRVAN 1967 – V. Pârvan, *Dacia*, București, 1967.

PÂRVAN 1974 – V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1974.

PASCU 1928 – R. Pascu, *Carierile și apele minerale din România. Carierile și apele minerale din Dobrogea, cu o hartă a carierelor*, fascicula 1, vol. VI, București, 1928.

PIERRE 2002 – H. N. Pierre, *Numismatique Grecque*, Paris, 2002.

PIPPIDI 1963/a – D. M. Pippidi, *À propos du Basileus Rhemaxos*, Acta Antiqua Phillipopolitana, 1963, p. 91-98.

PIPPIDI 1963/b – D. M. Pippidi, *Histria și geții în sec. II î.e.n. Observații asupra decretului în cinstea lui Agathocles, fiul lui Antiphilos*, StCl, 5 (1963), p. 137-164.

PIPPIDI 1966 – D. M. Pippidi, *Les rois gètes et les colonies grecques de Scythie Mineure*, în *Mélanges d'archéologie d'épigraphie et d'histoire offert à Jérôme Carcopino*, Paris, 1966, p. 763-770.

PIPPIDI 1967 – D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967.

PIPPIDI 1998 – D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice. Texte și interpretări*, București, 1998.

PIPPIDI, BERCIOU 1965 – D. Pippidi, D. Berciu, *Din Istoria Dobrogei, I, Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965.

POENARU BORDEA 1973-1975 – Gh. Poenaru Bordea, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947-1974*, BSNR, 67-69 (1973-1975), 121-123, 1975, p. 17-41.

POENARU BORDEA 1978 – Gh. Poenaru Bordea, *Viața economică în Pontul Stâng în epoca elenistică în lumina izvoarelor arheologice și numismatice*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1978.

POENARU BORDEA 1996 – Gh. Poenaru Bordea, *Recenzie, Sylloge Nummorum Graecorum. Vol. IX, The British Museum, part. 1: The Black Sea*, Londra, 1993, BSNR, 86-87 (1992-1993), 140-141, 1996, p. 353-360.

POENARU BORDEA, MITREA 1991 – Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie – 1990 (XXXIV)*, Dacia NS, 35 (1991), p. 215-228.

POLANYI, ARENSBURG, PEARSON 1957 – K. Polany, C. M. Arensburg, H. Pearson, *Trade and Markets in the Early Empires*, New York, 1957.

POPP 1916 – V. N. Popp, *Monete barbare din Adâncata-de-Jos (jud. Dolj)*, BSNR, 13 (1916), 28, p. 57-60.

POSEA *et alii* 2005 – Gh. Posea, O. Bogdan, I. Zăvoianu, M. Buza, D. Bălțeanu, Gh. Niculescu, *Geografia României, V. Câmpia Română, Dunărea, Podișul Dobrogei, Litoralul românesc al Mării Negre și platforma continentală*, București, 2005.

PREDĂ 1948-1972 – C. Preda, *Numismatica geto-dacică după un sfert de veac de cercetare*, BSNR, 42-46 (1948-1972), 96-120, 1974, p. 13-22.

PREDĂ 1958 – C. Preda, *Pe marginea unor descoperiri monetare recente*, SCN, 2 (1958), p. 380-389.

PREDĂ 1960 – C. Preda, *Probleme de numismatică geto-dacică*, SCN, 3 (1960), p. 43-79.

PREDĂ 1964 – C. Preda, *Monede de un tip necunoscut provenind din Dobrogea*, SCIV, 15 (1964), 3, p. 401-410.

PREDĂ 1965 – C. Preda, *Münzen eines unbekannten Typs aus der Region Dobrogea: Βασιλέως Μόσχωνος*, Klio, 46 (1965), p. 263-271.

PREDĂ 1969 – C. Preda, *Moneda antică în România*, București, 1969.

PREDĂ 1971 – C. Preda, *Monedele getice de tip Vârteju-București*, SCN, 5 (1971), p. 51-79.

PREDĂ 1973 – C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

PREDĂ 1973-1975 – C. Preda, *De ce nu s-au emis monede geto-dacice în Dobrogea*, BSNR, 67-69 (1973-1975), 121-123, 1975, p. 63-68.

PREDĂ 1980 – C. Preda, *Din numismatica geto-dacică*, SCIVA, 31 (1980), 3, p. 333-342.

PREDĂ 1985 – C. Preda, *Puncte de vedere referitoare la unele aspecte din numismatica geto-dacică*, SCIVA, 36 (1985), 4, p. 316-331.

PREDĂ 1987 – C. Preda, *Între ipoteză, certitudine și adevăr în interpretarea și înțelegerea monetăriei geto-dacice*, SCIVA, 38 (1987), 4, p. 323-334.

PREDĂ 1998 – C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

PREDĂ, CONSTANTINESCU 1968 – C. Preda, Gh. Constantinescu, *Geții dintre râul Buzău și Siretul inferior în lumina descoperirii monetare de la Dumbrăveni*, SCN, 4 (1968), p. 21-45.

PREDĂ, NUBAR 1973 – C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, 1973.

PREDĂ, DRAGOMIR 1975 – C. Preda, I. T. Dragomir, *Tezaurul de la Răcoasa (jud. Vrancea) și unele considerații asupra monedelor getice de tip Inotești*, SCN, 6 (1975), p. 27-40.

RUSSU 1964 – I. I. Russu, *Zoltes și Rhemaxos. Tracii, sciții și Istria în sec. III.-II î. e. n.*, Apulum, 6 (1964), p. 123-138.

SEVEREANU 1926 – G. Severeanu, *Le trésor monétaire d'Inotești*, BSNR, 21 (1926), 57-58, p. 7-10.

SIMION 1976 – G. Simion, *Les Gètes de la Dobroudja septentrionale du Vie au Ier siècle av.n.è., în Thraco-Dacia, Recueil d'études à l'occasion du IIe Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-10 septembre 1976)*, edité par les soins de C. Preda, A. Vulpe et C. Poghiric, București, 1976, p. 143-163.

SIMION 1977 – G. Simion, *Necropolele getice de la Enisala și Telița, Peuce*, 6 (1977), p. 49-72.

SIMION 1996 – G. Simion, *Vase de bronz descoperite la Noviodunum, Peuce*, 12 (1996), p. 113-142.

SIMION 2003 – G. Simion, *Nécropoles des Bouches du Danube – pratiques, rituels funéraires et ethnicité (Vle s. av. J.-C. – Ile s. ap. J.-C.)*, în *Culturi antice în zona Gurilor Dunării, vol. I., Preistorie și protoistorie*, Cluj-Napoca, p. 359-378.

SIMION, CANTACUZINO 1962 – G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Telița (com. Poșta, r. Tulcea, reg. Dobrogea)*, Materiale, 8 (1962), p. 373-381.

SÎRBU, FLOREA 2000 – V. Sîrbu, G. Florea, *Les Géo-Daces. Iconographie et imaginaire*, Cluj-Napoca, 2000.

ȘTEFAN 1954 – Gh. Ștefan, *Contribuții arheologice la cunoașterea Dacilor din Dobrogea de Nord*, în *Studii și Referate privind Istoria României*, din lucrările sesiunii lărgite a secțiunii de științe istorice, filozofice și economico-juridice (21-24 decembrie 1953), partea I-a, București, 1954, p. 29-40.

TALMAȚCHI 1997 – G. Talmațchi, *Considerații istorice asupra anticului Carsium (Hârșova) pe baza izvoarelor istorice, epigrafice și numismatice*, Istros, 8 (1997), p. 113-124.

TALMAȚCHI 1998/a – G. Talmațchi, *Aspecte ale exploatării pietrei la Carsium (Hârșova) în primul mileniu p. Chr.*, CercetIst, *Omagiu lui Dan Gh. Teodor la a 65-a aniversare*, 17/1 (1998), p. 163-184.

TALMAȚCHI 1998/b – G. Talmațchi, *Unele considerații privind evoluția Sucidavei Moesice în sec. IV a. Chr.-VI p. Chr.*, AnDob, 4 (1998), 1, p. 25-34.

TALMAȚCHI 2000 – G. Talmațchi, *Monede geto-dacice descoperite în Dobrogea, în Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, 1950-2000, Omagiu lui Simion Gavrila la 45 de ani de activitate, 1955-2000*, ed. M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu, F. Topoleanu, Tulcea, 2000, p. 393-396.

TALMAȚCHI 1999-2001 – G. Talmațchi, *Monede grecești din colecția numismatică a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*, CercetIst, 18-20 (1999-2001), 2002, p. 139-147.

TALMAȚCHI 2001/a – G. Talmațchi, *Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a. Chr.*, AUDC, 4 (2001), p. 120-145.

TALMAȚCHI 2001/b – *Aspecte ale prezenței monedelor grecești, dacice și republicane în Dobrogea, sec. V-I a. Chr.*, CCDJ, 18 (2001), p. 44-49.

TALMAȚCHI 2002-2003 – G. Talmațchi, *Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI – I a. Chr.)*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 357-394.

TALMAȚCHI 2004 – G. Talmațchi, *Aspecte privind circulația monedelor în spațiul extracarpatic dintre Dunăre și Nistru emise de coloniile grecești vest-dobrogene (sec. V-I a. Chr.)*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Călărași-Brăila, 2004, p. 175-182.

TALMAȚCHI 2006 – G. Talmațchi, *Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis, Circulation et contexte*, Wetteren, 2006.

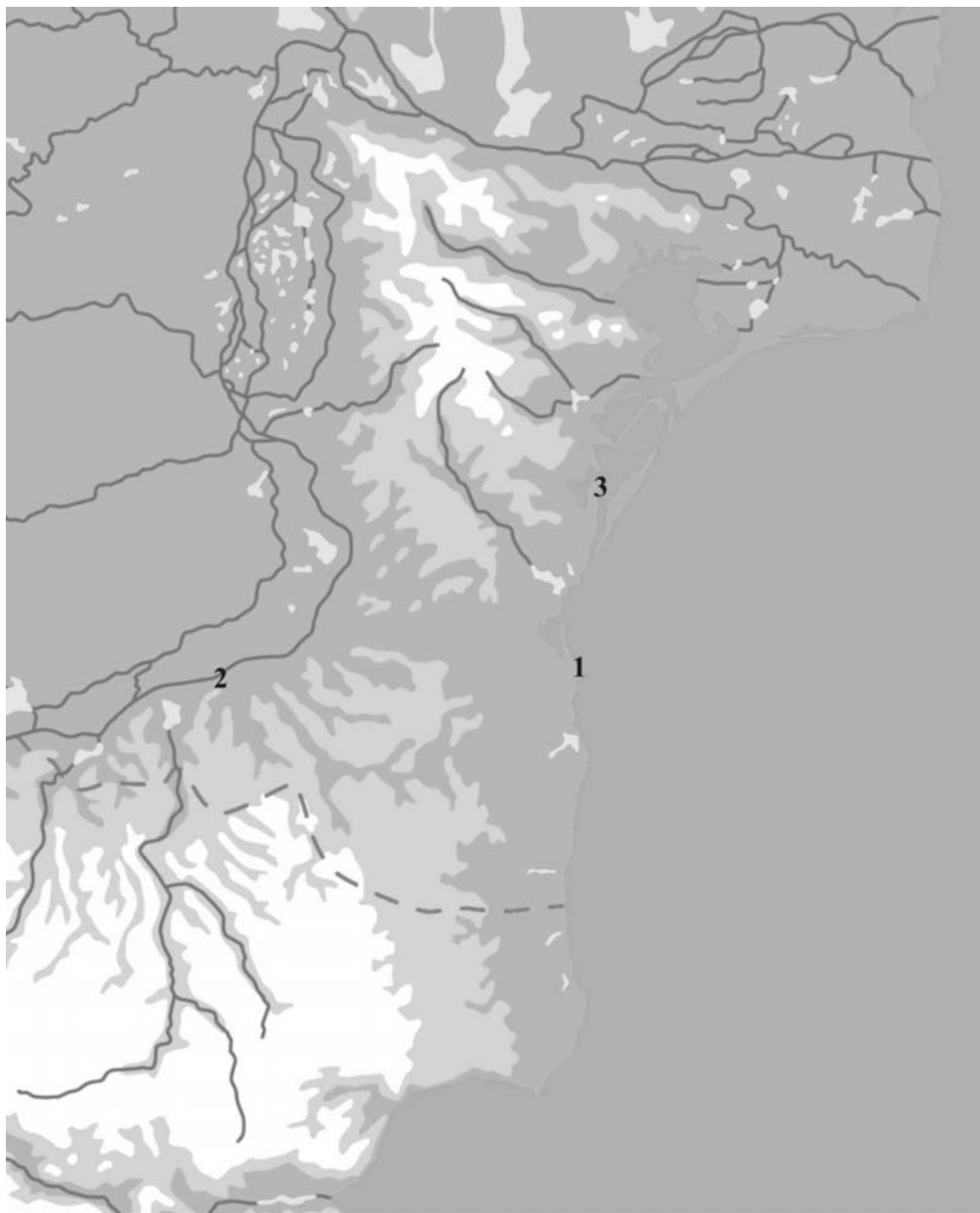
TALMAȚCHI 2006-2007 – G. Talmațchi, *O nouă descoperire monetară de tip geto-dacic în Dobrogea*, CN 12-13 (2006), p. 75-77.

TURCU 1979 – M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979.

ZAHARIADE 1988 – M. Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București, 1988.

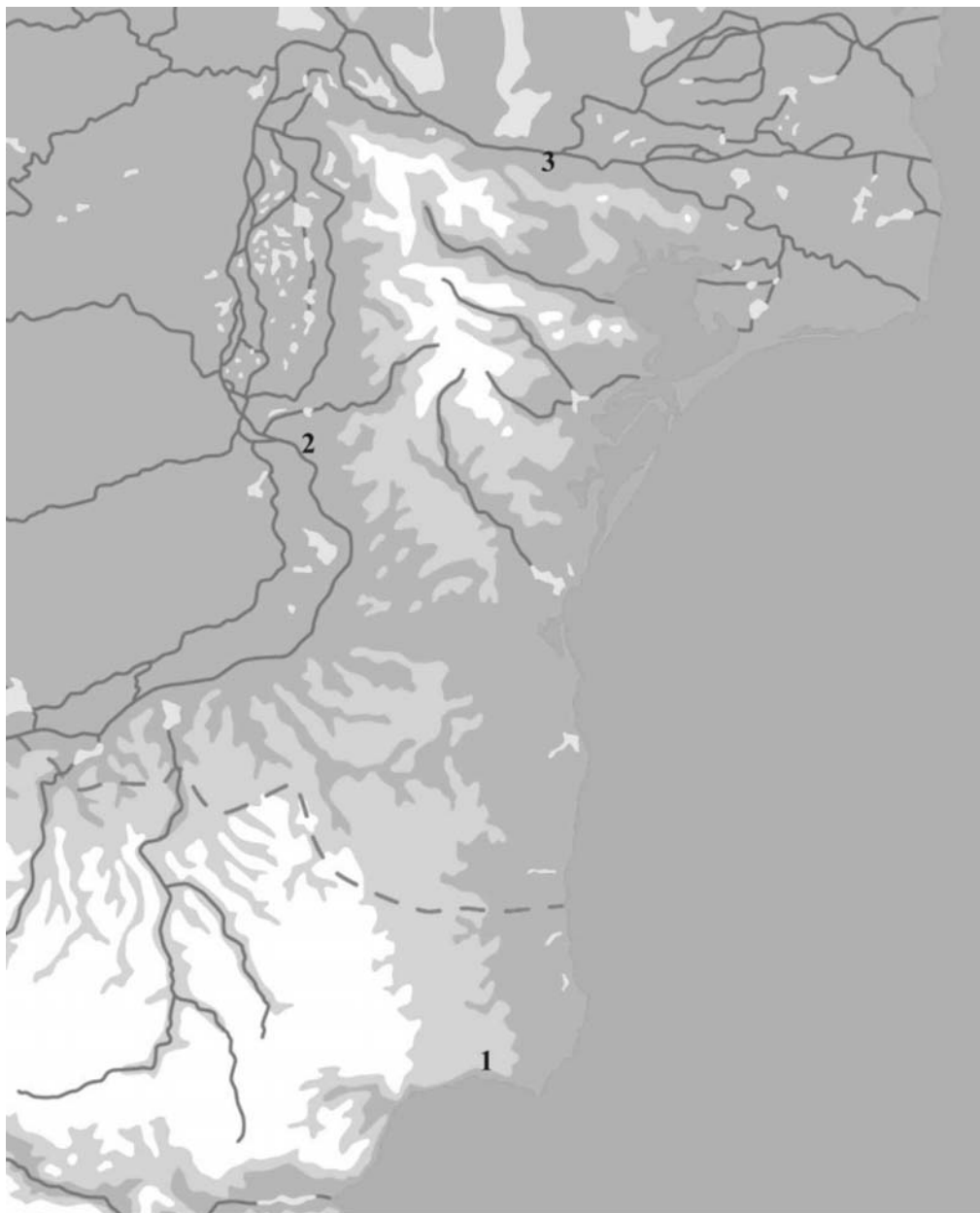

Pl. 1 - Monede geto-dacice descoperite la Pantelimonul de Sus (com. Pantelimon, jud. Constanța), Dobrogea *passim*, Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța) și Moșneni (com. 23 August, jud. Constanța).

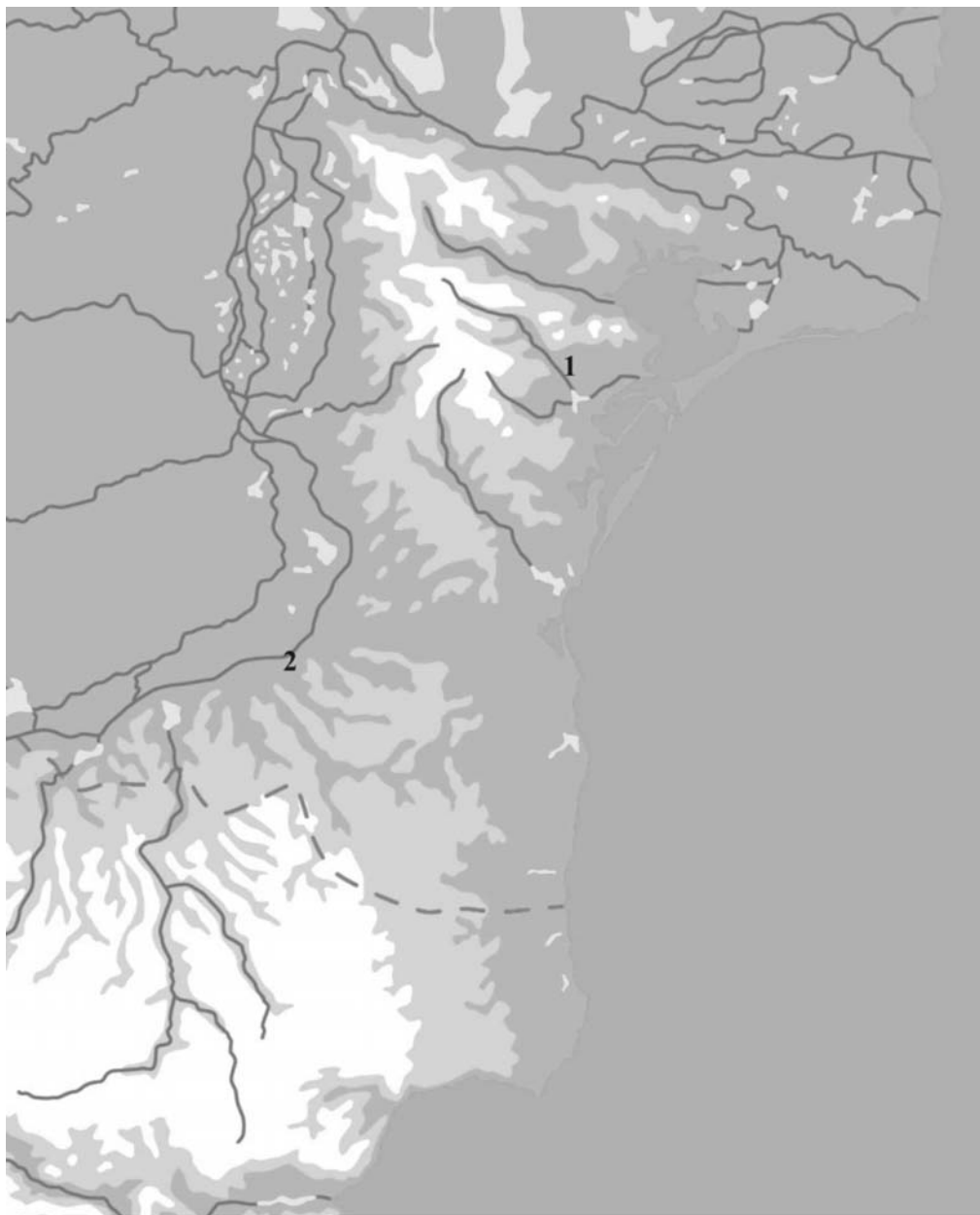

Pl. 2 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de *tip Dumbrăveni* în Dobrogea. 1- Constanța (jud. Constanța); 2 – Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța); 3 - Histria (com. Istria, jud. Constanța).

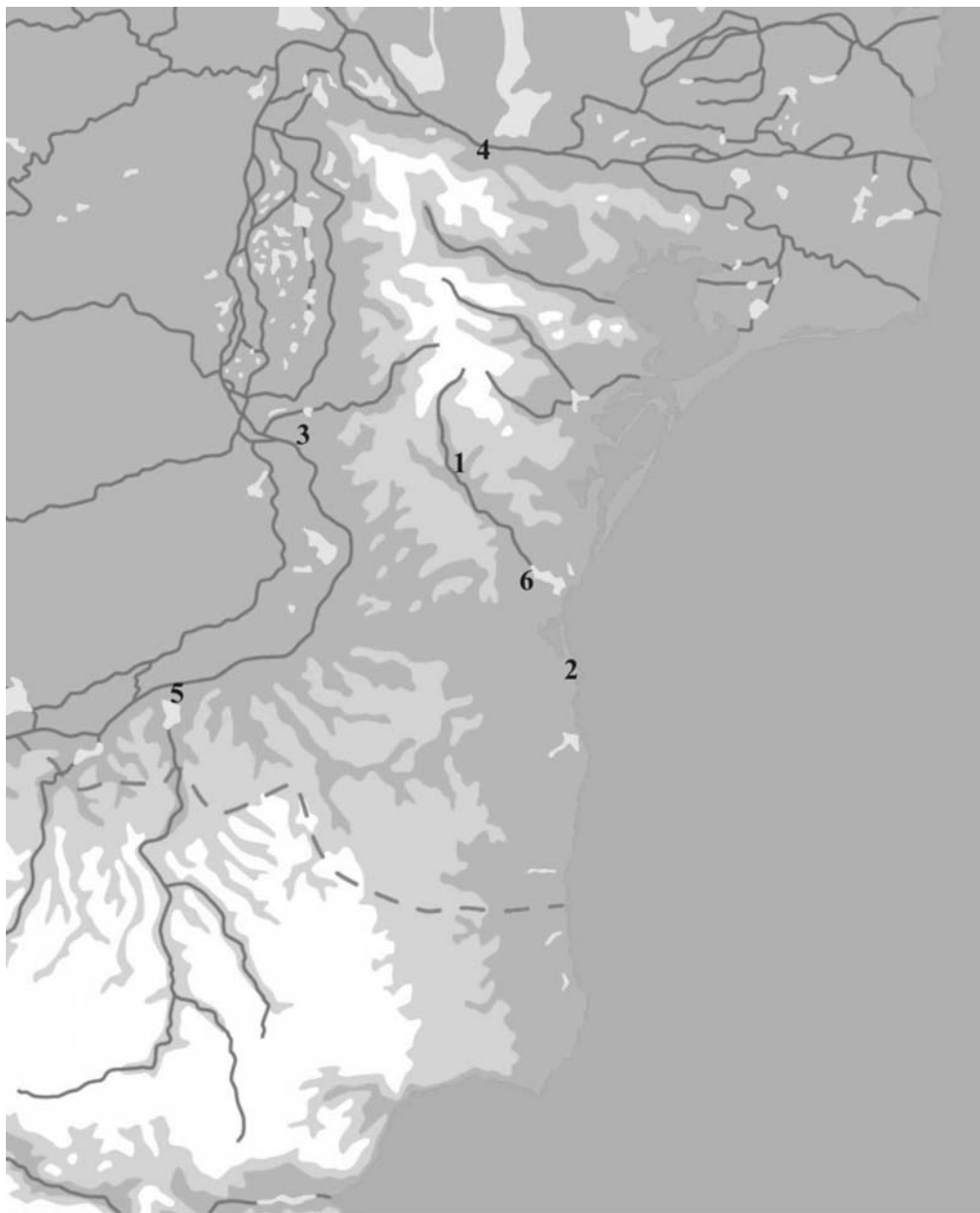

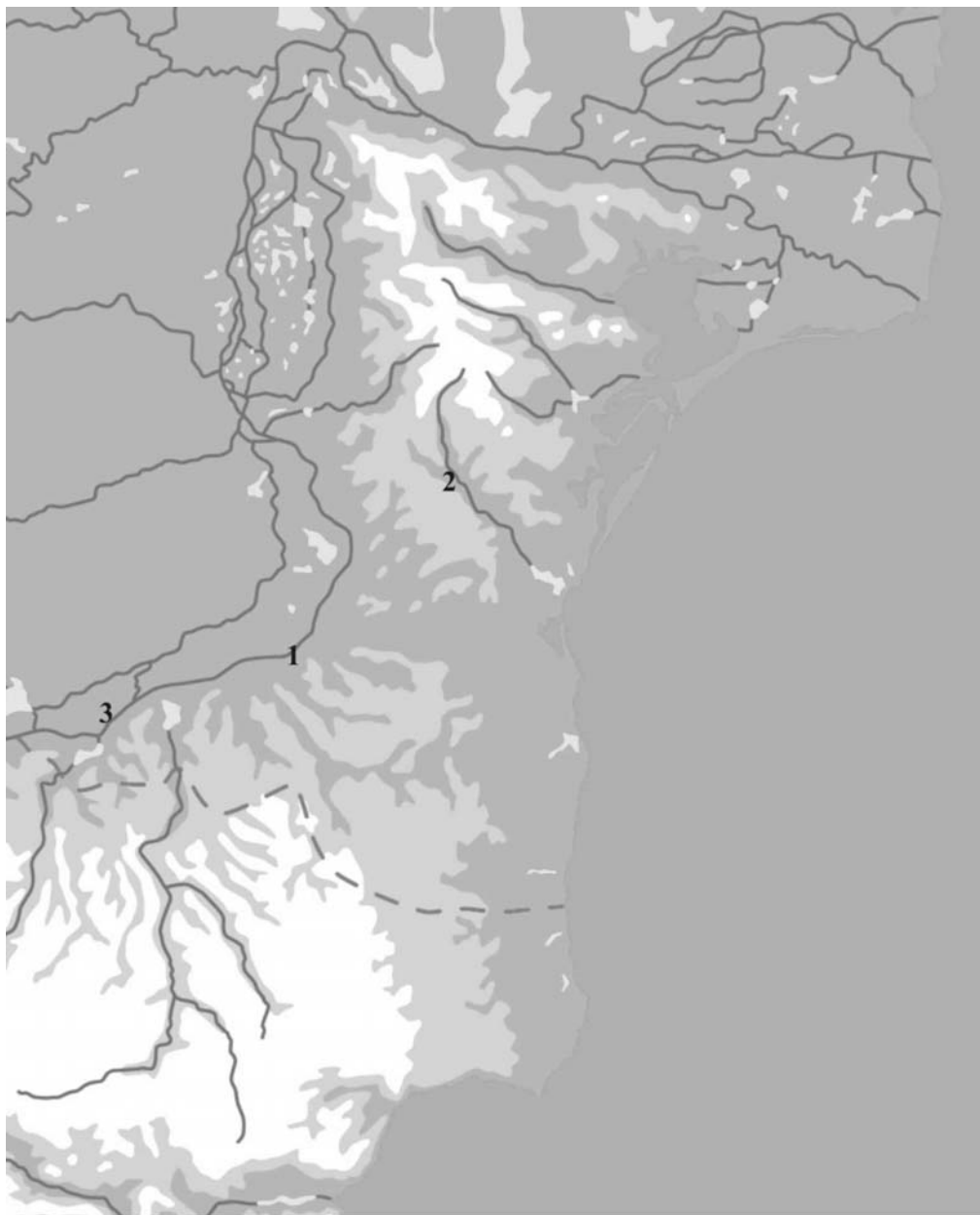
Pl. 3 - Harta distribuției descoperirilor monetare (tezaure) din tipurile *Adâncata – Mânăstirea, Vârteju – București, Inotești – Răcoasa și Alexandru al III-lea – Filip al III-lea Arideul* în Dobrogea. 1 - Cavarna/Byzone (Bulgaria); 2 - Hârșova (jud. Constanța); 3 - Somova (com. Somova, jud. Tulcea).

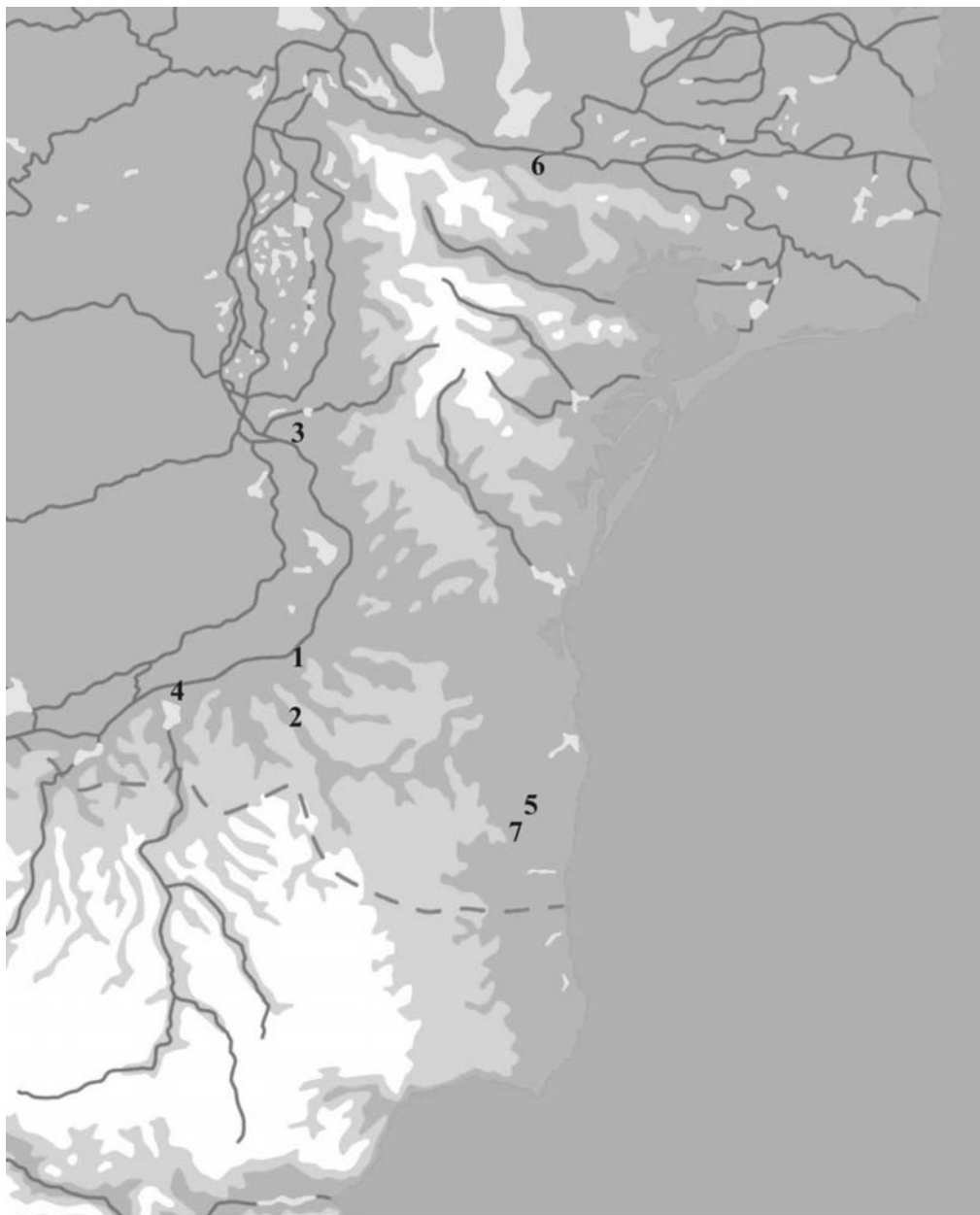
Pl. 4 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de *tip Adâncata - Mânăstirea* în Dobrogea. 1- Ceamurlia de Jos (com. Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea); 2 - Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța).

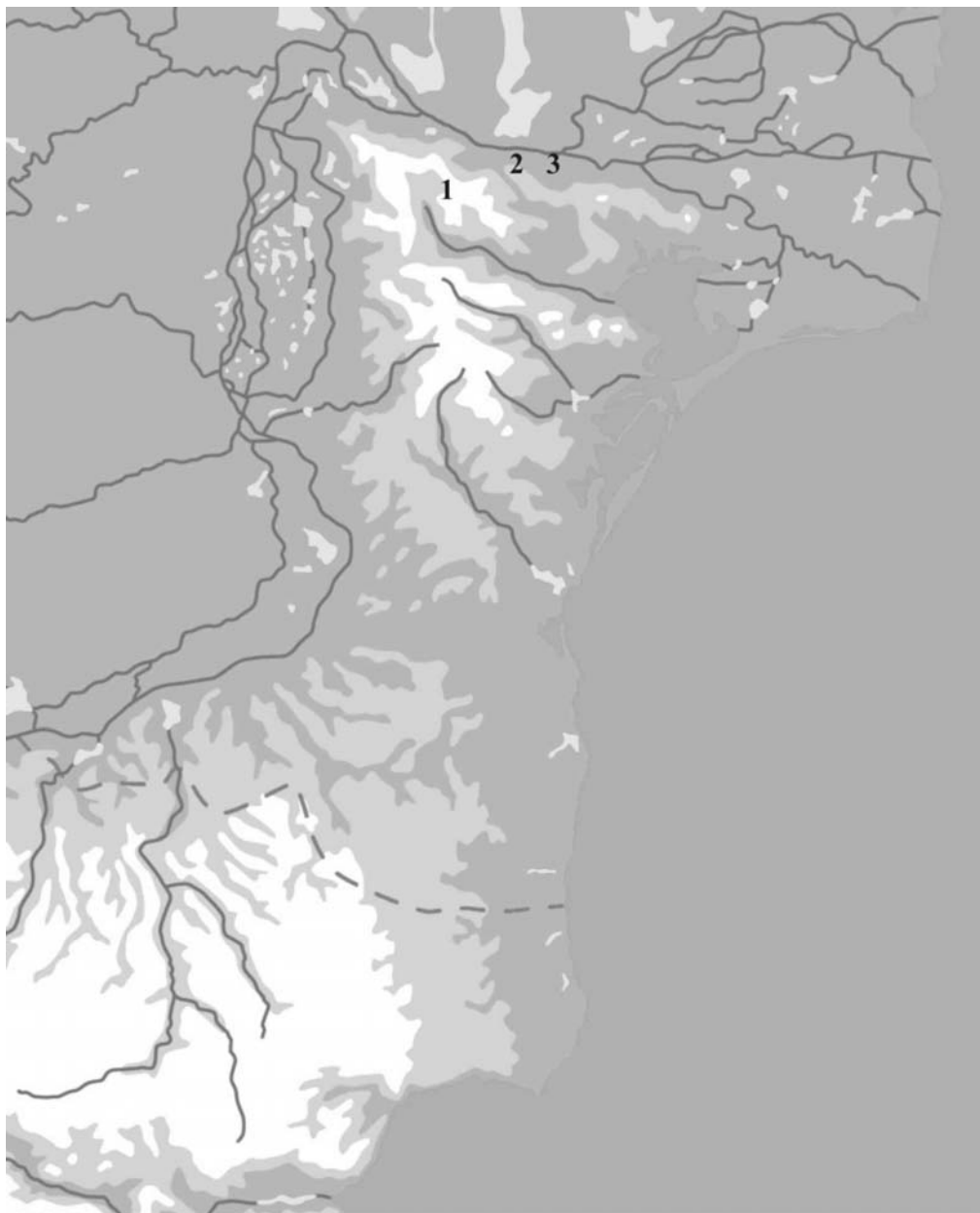
Pl. 5 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de tip *Vârteju - București* în Dobrogea. 1 - Cheia (com. Grădina, jud. Constanța); 2 - Constanța (jud. Constanța); 3 - Hârșova (jud. Constanța); 4 - Isaccea (jud. Tulcea); 5 - Izvoarele (com. Lipnița, jud. Constanța); 6 - Sibioara (com. Lumina, jud. Constanța).

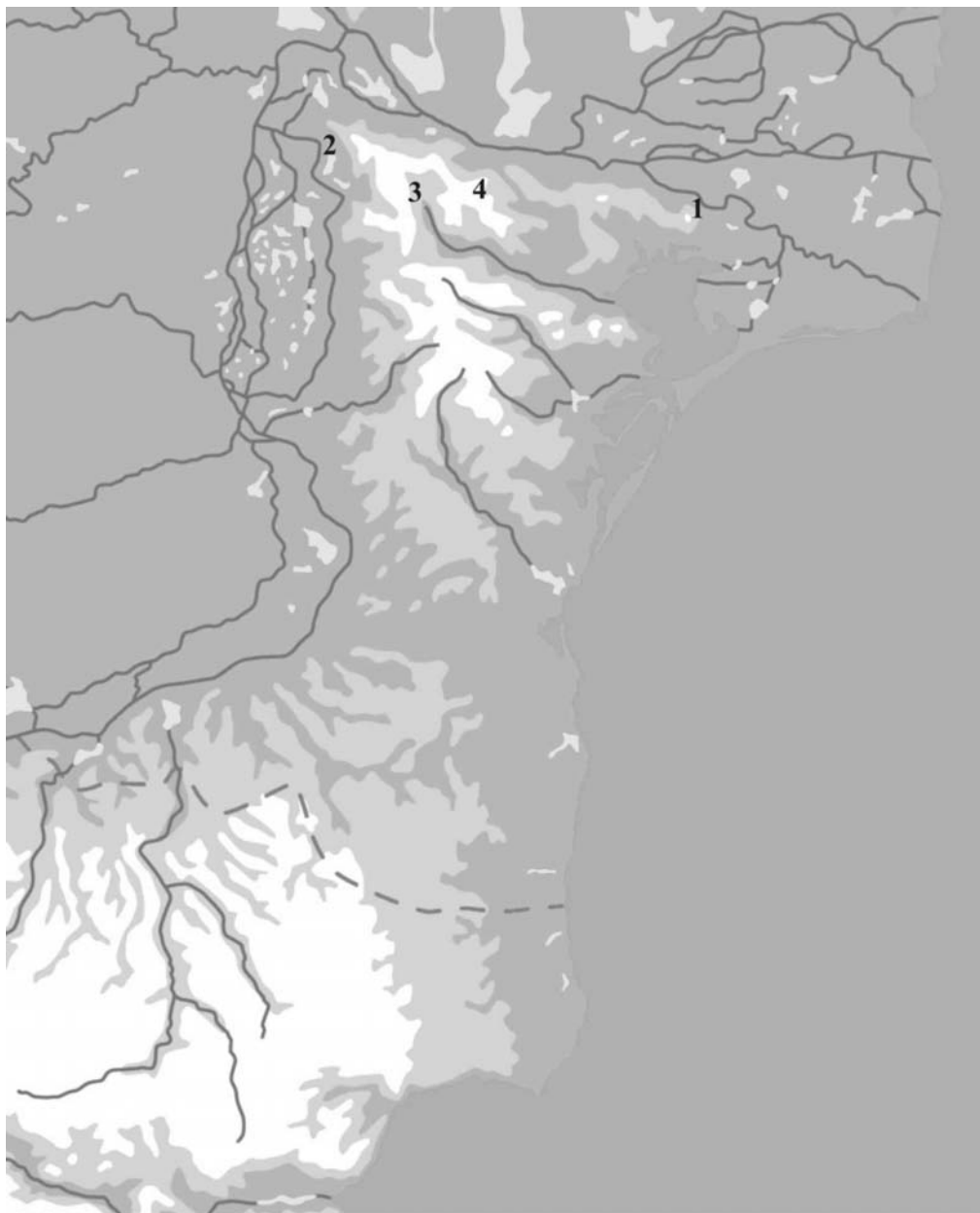
Pl. 6 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de tip *Inotești – Răcoasa* în Dobrogea. 1 - Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța); 2 - Pantelimon (com. Pantelimon, jud. Constanța); 3 - Păcuiul lui Soare (com. Ostrov, jud. Constanța).

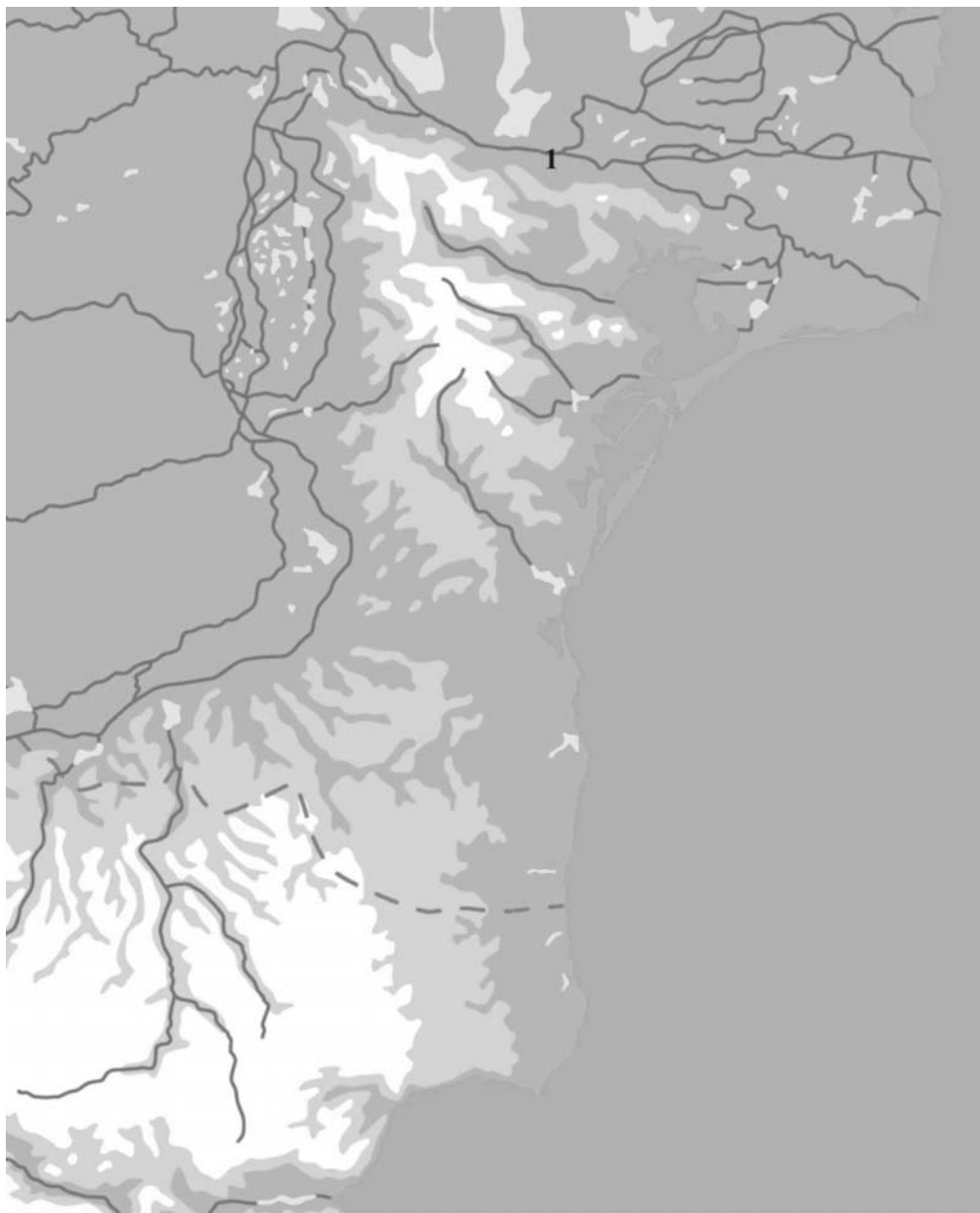
Pl. 7 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de *tip Alexandru al III-lea – Filip al III-lea Arideul* în Dobrogea. 1 - Dunăreni (com. Aliman, jud. Constanța); 2 - Floriile-Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța); 3 - Hârșova (jud. Constanța); 4 - Izvoarele (com. Lipnița, jud. Constanța); 5 - Moșneni (com. 23 August, jud. Constanța); 6 - Parcheș (com. Somova, jud. Tulcea); 7 - Pecineaga (com. Pecineaga, jud. Constanța).

Pl. 8 - Harta distribuției descoperirilor monetare (tezaure) de tip *Măcin* în Dobrogea. 1- Niculițel (com. Niculițel, jud. Tulcea); 2 - Parcheș (com. Somova, jud. Tulcea); 3 - Somova (com. Somova, jud. Tulcea).

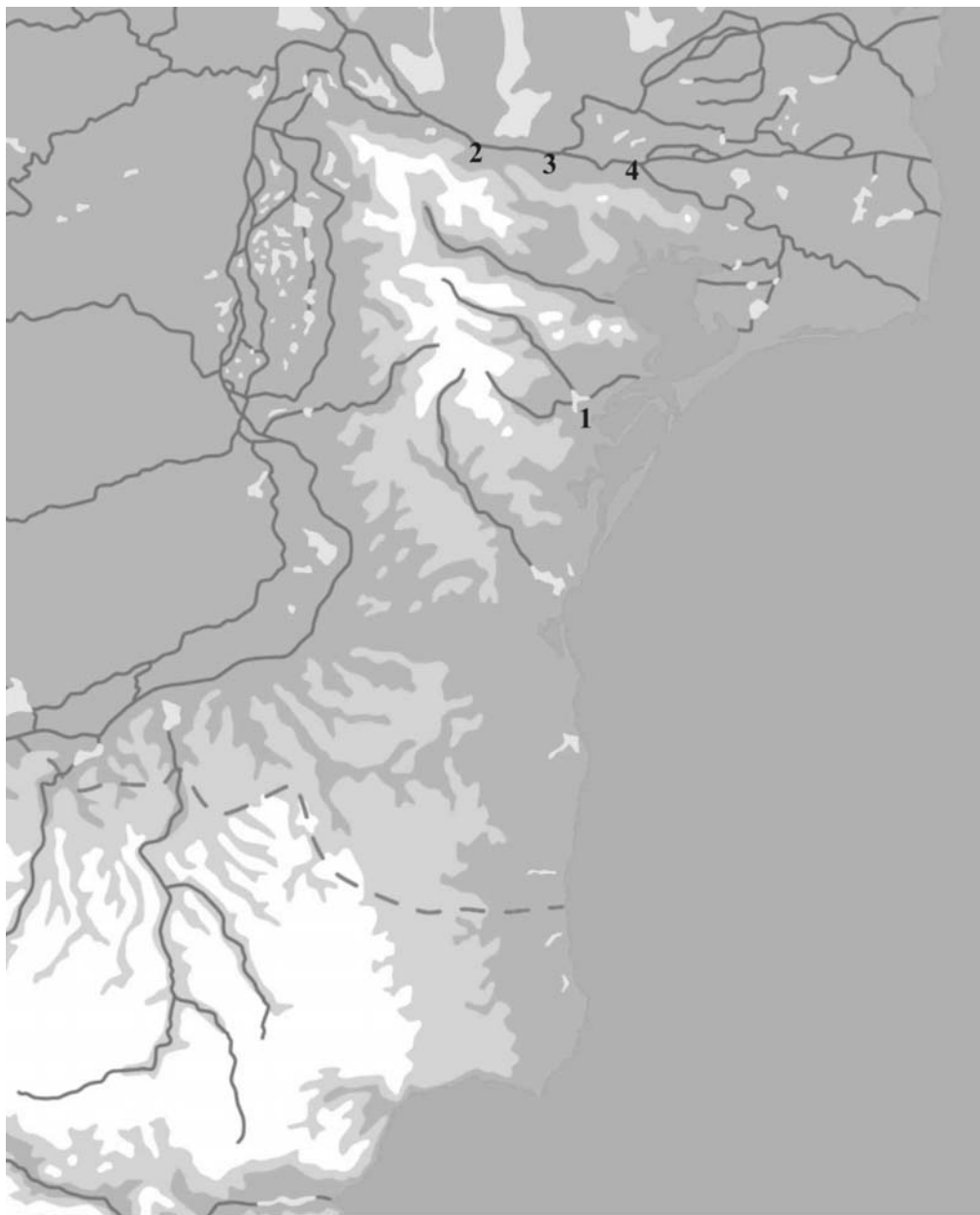

Pl. 9 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de *tip Măcin* în Dobrogea. 1 - Mahmudia (com. Mahmudia, jud. Tulcea); 2 - Măcin (jud. Tulcea); 3 - Poiana Teilor (com. Izvoarele, jud. Tulcea); 4 - Telița (com. Frecăței, jud. Tulcea).

Pl. 10 - Harta distribuției descoperirilor monetare (tezaure) de tip *Moskon* în Dobrogea. 1 - Somova (com. Somova, jud. Tulcea).

Pl. 11 - Harta distribuției descoperirilor monetare (izolate) de *tip Moskon* în Dobrogea. 1 - Mihai Viteazul (com. Mihai Viteazu, jud. Constanța); 2 - Revărsarea (Isaccea, jud. Tulcea); 3 - Somova (com. Somova, jud. Tulcea); 4 - Tulcea (jud. Tulcea).

ASPECTS OF THE PRESENCE OF THE GETHIAN-DACIAN COINS ON THE PONTIC TERRITORY IN THE LIGHT OF THE NEW DISCOVERIES

Abstract*

The last years have brought *via* the special bibliography numerous discoveries important for our subject, enlarging the perspective of this component, incorporate part of the monetary aspects from the 2nd - 1st century B.C.

The author intends a presentation rather succinct of some more recent or older discoveries but unpublished until today, items coming from archaeological excavations as well from incidental diggings. These discoveries are included, specially, in various private collections, and less in the collection of the Numismatic department of the Museum in Constanța or other public collections. However, an important part of them have been included in museum collections or they are to be bought as part of the extensive process of salvation, preservation and revaluation of the national historical patrimony goods. All the information include discoveries mostly from 1994-2007 and have a special importance as concerning the monetary aspects specific for the 2nd - 1st century B.C. in Dobruja. In the framework of the new isolated discoveries, we mention the *Dumbrăveni type* (one emission) at Dunăreni (Aliman commune, Constanța county), the second one from Histria (Istria commune, Constanța county), in the area – „Movilele dese”-; *Adâncata-Mănăstirea type* (two items from Ceamurlia de Jos, Tulcea county and two items from Dunăreni (Aliman commune, Constanța county), *Vârteju – București type* (two items from Hârșova and Sibioara, Constanța county); *Inotești Răcoasa type* (an almost destroyed coin discovered at Ulmetum, at the edge of Pantelimon commune, Constanța county, during the archaeological diggings in 2006 and the Dobrugea *passim*; the *Alexander the 3rd type-Phillippe the Arrydhæus* (two items from Dunăreni (Aliman commune, Constanța county), another two items from Floriile (Aliman commune, Constanța county), a coin from Moșneni (23 August commune, Constanța county), an item from Parcheș (Tulcea county), two items from Pecineaga (Constanța county) and *Măcin type* (from Poiana Teilor, Izvoarele commune, Tulcea county, in “Valea Teilor” area). All the items discovered at Dunăreni are coming from „Gura Zăvalului” area, from a settlement dated in the 4th - 1st century B.C. The item from Moșneni was found at about 2.5 km SV from the settlement an the last one a Dobrujan *passim*. The author notices the Gethian-Dacian pieces discovered in the diggings appear in irrelevant situations or having no connection with the very period of penetration and circulation of these coins. It is possible to be only an occurence or a real fact ? It is

---

* Rezumatul a fost tradus în limba engleză de *Corina Apostoleanu*.

possible that during the Roman epoch (in different periods, but mostly in the early period, against the background of a monetary penury, in more or less official transactions), mostly in the rural area, to use such samples only in the situation of "silver coin". Or, they were kept as "silver coins", which, in a certain moment could be valorized. These kind of samples are very dulled, generally not preserving iconographical details or legends on the obverse or the reverse side, being easier to be used lately. The imitation *Alexander the 3rd - Phillip the 3rd Arrydhæus* type drachmas have a weight similar to the Roman Imperial denarii in circulation.

Not last it is to be noticed the thesaurus discovered at Somova. In 2006, in the area of Somova (Somova commune, Tulcea county), near the area „La batace”, where there are attested a settlement and a necropolis dated from Latène period, where at the entrance of a cave (or rather a grotto) was discovered a thesaurus including some dozens of Gethian-Dacian silver coins. It seems there are 24 *Vârteju - București* type coins, 13 *Inotești - Răcoasa* type coins, 16 items of *Măcin* type, and not last three *Moskon* type silver coins (two drahma and a half of drahma). Starting from this discovery, the author suggests, on one side, as a hypothesis, a location for *Moskon basileus* in the area of the great settlement from Somova, and, in the same time, its maintainance as a tribal centre to the end of the 1st century B.C. On the other side, regarding the date of the *Moskon*, type coins, there have been proposed three chronological moments: the end of the 4th century - the beginning of the 3rd century B.C.; the 3rd century B.C. and the 2nd century B.C. (this last datation has been done in accordance with the weight standard used for their emission). Taking into consideration the association of the *Moskon* type coins with Gethian-Dacian coins specific to the second stage of the Northern Danube mint, we are inclined to attribute as well their emission beginning with 2nd B.C.

The second deposit discovered at Hârșova (Constanța county) is not so important as that one mentioned previously, but relevant for understanding the monetary aspects inside the local communities. It seems that the deposit was found by an inhabitant in 1993-1994. The deposit includes six drahmas imitations type of *Alexander the 3rd - Phillip the 3rd Arrydhæus* and appeared after a heavy rain in a new crack in the soil in the upper part of the hill at Celea Mică, on the steep edge of a slope.

EXPLANATION OF PLATES

Plate I: Gethian-Dacian coins discovered at Pantelimon (Constanța county), Dobruja *passim*, Dunăreni (Constanța county) and Moșneni (Constanța county).

Plate II: The distribution map of *Dumbrăveni* type monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate III: The distribution map of *Adâncata-Mânăstirea, Vârteju - București, Inotești - Răcoasa* and *Alexander the 3rd - Phillip the 3rd Arrydhæus* types monetary discoveries (hoards) in Dobruja.

Plate IV: The distribution map of *Adâncata-Mânăstirea* type monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate V: The distribution map of *Vârteju - București type* monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate VI: The distribution map of *Inotești - Răcoasa type* monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate VII: The distribution map of *Alexander the 3rd - Phillip the 3rd Arrydhæus type* monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate VIII: The distribution map of *Măcin type* monetary discoveries (hoards) in Dobruja.

Plate IX: The distribution map of *Măcin type* monetary discoveries (isolated) in Dobruja.

Plate X: The distribution map of *Moskon type* monetary discoveries (hoards) in Dobruja.

Plate XI: The distribution map of *Moskon type* monetary discoveries (isolated) in Dobruja.